

***Statenstuk* 2011 - 469**

Verordening Transitie II en Pieken

Voorgestelde behandeling:

- provinciale staten op 20 april 2011
- fatale beslisdatum: 20 april 2011

Behandeld door de heer M.F. Haasjes, telefoonnummer (0592) 36 59 26, e-mail
m.haasjes@drenthe.nl

Portefeuillehouder: mevrouw J.G. Vlietstra

Inleiding

Zoals in bijgevoegde brief van de voorzitter en de secretaris van het DB SNN (d.d. 5 april 2011) wordt medegedeeld, heeft het dagelijks bestuur (DB) van het SNN op 8 maart 2011 besloten de tenderregeling Transitie II en Pieken uit te voeren. Een nadere toelichting op deze regeling treft u in de bijgevoegde brief.

Omdat het SNN geen verordenende bevoegdheid heeft, dient de verordening voor deze tenderregeling in de drie provincies gelijkloidend te worden vastgesteld. Na deze vaststelling kan de tenderregeling worden uitgevoerd.

Eind 2011 wordt geëvalueerd of er in 2012 en 2013 wederom een tender ingesteld wordt.

Het DB SNN heeft al eerder besloten dat het uiteindelijke resultaat over 3 jaar moet zijn dat de beschikbare middelen evenredig zijn verdeeld over de drie provincies.

De behandeling van de verordening in de Statencommissie Bestuur, Financiën en Economie in de provincie Groningen op 30 maart jl., heeft geleid tot een aantal aanpassingen. Deze aanpassingen zijn in de verordening verwerkt

Advies

De Verordening Transitie II en Pieken vaststellen.

Beoogd effect

Met het vaststellen van de verordening kan de regeling worden uitgevoerd.

Argumenten

1.1. Voor het verstrekken van subsidie is een wettelijk voorschrift vereist.

Nu het verstrekken van de zogenoemde "Transitie II- en Piekenmiddelen" niet zal geschieden op basis van een ministeriële regeling en deze middelen als "eigen" geld kunnen worden beschouwd, is een verordening voor het verstrekken van de middelen nodig. Daartoe is een ontwerpverordening opgesteld.

1.2. Deze verordening zal door drie provincies gelijkloidend dienen te worden vastgesteld.

Het SNN heeft zelf geen verordenende bevoegdheid.

Uitvoering

Tijdsplanning

De eerste tender zal sluiten op 1 mei. Dat betekent dat het loket minimaal een week eerder geopend moet worden. Opening van het loket kan pas na formele publicatie van de tenderverordening. Derhalve is het noodzakelijk dat deze verordening wordt vastgesteld vóór opening van het loket voor de eerste tender.

De voorgestelde termijnen houden samengevat het volgende in:

- bekend maken tender: week van 14 maart 2011, onder voorbehoud van vaststelling PS
- 20 april 2011 vaststelling verordening PS
- opening loket SNN: 25 april 2011
- sluiting loket SNN: 1 mei 2011
- rankingsvoorstel Stuurgroep: 9 juni 2011
- besluitvorming BC EZ: 1 juli 2011
- uiterste datum afronding fin. en staatssteuntoets: 1 september 2011
- uiterste datum versturen beschikking 1 september 2011

Financiën

Niet van toepassing.

Europese context

Binnen de tenderregeling wordt voldaan aan EU-regelgeving rondom aanbesteding en staatssteun.

Monitoring en evaluatie

Niet van toepassing.

Extern betrokkenen

SNN, provinciale staten van Groningen, provinciale staten van Fryslân.

Communicatie

Niet van toepassing.

Bijlagen

1. Brief van het DB SNN d.d. 5 april 2011
2. Concept verordening Transitie II en Pieken

Ter inzage in de leeskamer

Niet van toepassing.

Assen, 6 april 2011

Kenmerk: 14/5.5/2011002934

Gedeputeerde staten van Drenthe,

J. Tichelaar, voorzitter
mevrouw drs. J.M. Imhof, secretaris

jk/coll.

Provinciale staten van Drenthe;

gelezen het voorstel van gedeputeerde staten van Drenthe van 5 april 2011, kenmerk 14/5.5/2011002934;

gelet op artikel 145 van de Provinciewet;

gelezen de gemeenschappelijke regeling Samenwerkingsverband Noord-Nederland;

BESLUITEN:

vast te stellen de Verordening Transitie II en Pieken, zoals opgenomen in de bijlage.

Assen, 20 april 2011

Provinciale staten voornoemd,

, griffier

, voorzitter

jk/coll.

Aan de leden van Provinciale Staten van
Groningen, Drenthe en Fryslân

Groningen, 5 april 2011

Behandeld door : J.H. van Noord
Telefoonnummer : 050-5224950
Ons kenmerk : UP-11-04950
Bijlage : 1
Onderwerp : tenderverordening 'Transitie II en Pieken'

Geachte Statenleden,

Tijdens de behandeling van de Tenderverordening in de Statencommissie Bestuur, Financiën en Economie in Groningen op 30 maart jl., is een aantal vragen gesteld, die wij met onderstaande reactie trachten te beantwoorden.

Begin oktober 2010 is er tussen het SNN en het Ministerie van Economische Zaken - zoals het toen nog heette - een overeenkomst gesloten over de herinzet van middelen uit oude programma's en regelingen, ten behoeve van een vervolg op Koers Noord 2007-2010. Vanuit oude programma's en regelingen is in totaal 21,6 miljoen euro beschikbaar. Daarnaast is met deze zogeheten 'Package Deal' afgesproken dat er in 2011 een vervolg komt op het KoersNoord-programma. Op 10 februari 2011 heeft staatssecretaris Bleker bekend gemaakt dat Noord-Nederland nog 10 miljoen euro aan middelen krijgt, ten aanzien van het oude regionale beleid. De rijksverantwoordelijkheid ten aanzien van dit regionale beleid wordt beëindigd en overgedragen aan de provincies. De 10 miljoen is bedoeld ter afbouw van het programma (zachte landing). Voor deze middelen is de uitvoering ook geheel aan Noord-Nederland overgedragen.

Het dagelijks bestuur (DB) van het SNN heeft op 8 maart 2011 besloten het bedrag aan "piekenmiddelen" bij de Transitie II-middelen te voegen en het totale bedrag verdeeld over drie jaren voor verschillende thema's te gaan tenderen.

Tenders en verordening

Voor 2011 is de keuze gemaakt om een deel (12,5 miljoen) van de "Transitie II- en Piekenmiddelen" in te zetten als voortzetting van het bestaande beleid dat in het programma 'Koers Noord' is vormgegeven. De centrale opgaven in dit programma zijn het uitbouwen van pieken van nationaal belang en transitie in regionale speerpuntsectoren. Deze zogenaamde pieken en speerpuntsectoren betreffen de thema's watertechnologie, sensortechnologie, energie, agribusiness, life science (healthy ageing) en toerisme.

Het budget voor Toerisme wordt separaat aangeboden (2,5 miljoen). De toeristische sector speelt een belangrijke economische rol in het Noorden en krijgt met dit budget een kans zich te versterken. Als er bij de eerste tender geen voldoende kwalitatieve aanvragen zijn die het volledige budget benutten, zal het overgebleven budget in de tweede tender opnieuw worden aangeboden.

Vanaf 2007 wordt het Koers Noord programma succesvol uitgevoerd. De middelen zijn uitgeput, terwijl het programma tot eind 2013 loopt. Vanuit de drie provincies heeft SNN de signalen gekregen dat er nog tal van initiatieven zijn, projecten die voor een Koers Noord aanvraag in aanmerking komen maar die door het uitgeputte budget buiten de boot vallen. Met die achtergrond is er voor gekozen het Koers Noord beleid door te zetten tot eind 2011.

Om de middelen in 2011 beschikbaar te stellen aan die projecten die een goede bijdrage leveren aan de economische versterking van Noord-Nederland, is ervoor gekozen om met tenders te gaan werken. Dit in tegenstelling tot het zogenaamde 'molenaarsprincipe' dat vanaf 2007 werd gehanteerd, die ook is te beschrijven als 'wie het eerst komt, wie het eerst maalt'. Het tenderprincipe zorgt ervoor dat projectaanvragen ten opzichte van elkaar gerangschikt worden, waarbij de projecten met de hoogste scores in aanmerking komen voor subsidie, zover het budget toereikend is.

Het gaat dus om bestaand beleid uit het Koers Noord programma, louter de techniek is in een nieuw jasje gehesen.

Vanwege het niet meer van toepassing zijn van de ministeriele regeling van het ministerie van EZ aangaande de Koers Noord middelen, is er voor de "Transitie II- en Piekenmiddelen" een 'eigen' verordening gemaakt, de zogenaamde 'Verordening Transitie II en Pieken' die als wettelijk voorschrift dient bij het beschikbaar stellen van de middelen. De inhoud van deze verordening is hetzelfde als die van het bestaande beleid, met alleen een aantal technische wijzigingen die de administratieve last bij de initiatiefnemers verlaagt, zoals versoepelde aanbestedingsregels (conform EU) en een vereenvoudigde wijze van verantwoording ten aanzien van loonkosten.

De toets-elementen zoals uitvoeringsgereedheid, innovatie en kennisvalorisatie die reeds deel uit maakten van het programma, blijven in het voortgezette beleid overeind. Dit geldt ook voor duurzaamheid, dat als een rode draad door het programma loopt. Er wordt gefocust op innovatieve concepten en innovatieve product-marktcombinaties om duurzaam groeiperspectief en comparatief voordeel te behouden.

CO2

Zoals eerder aangegeven zijn de centrale opgaven van Koers Noord niet veranderd en zijn in dit beleid geen wijzigingen aangebracht. In de centrale opgaven ten aanzien van het thema 'Energie' is een duidelijke koers uitgestippeld aangaande de Energy Valley. Met Energy Valley richt Noord-Nederland zich de komende jaren op een onderscheidend en (inter-) nationaal sterk opererend energiecluster. De ambitie is Energy Valley uit te bouwen tot belangrijke energy-mainport op Europees en mondiaal niveau. Op Europees niveau zal Noord-Nederland de nummer één moeten zijn op het gebied van handel, transport en opslag van gas en CO2. Daarnaast wil Noord-Nederland een sleutelpositie innemen op het terrein van duurzame energie.

In februari 2011 heeft minister van EL&I Verhagen te kennen gegeven af te zien van CO2-opslag in Noord-Nederland. Dit heeft als gevolg dat de ambities op het gebied van handel, transport en opslag van CO2 in de tenders van 2011 bijgesteld moeten worden. Alle verwijzingen in de situatieschets en knelpuntanalyse (bijlage 2 van de verordening) ten aanzien van handel, transport en opslag van CO2 zullen geschrapt worden.

Daarnaast zijn er de programma- en actielijnen, waarlangs uitwerking wordt gegeven aan de opgaven en ambities ten aanzien van de verschillende thema's. Bij een voortzetting van het Koers Noord beleid zijn deze programma- en actielijnen nodig om projecten te toetsen aan het beleid om de kansrijke clusters en het MKB te versterken. Deze programma- en actielijnen zijn één op één overgenomen uit het Koers Noord programma en in de 'Verordening Transitie II en Pieken' verwerkt.

Ten aanzien van het thema 'Energie' is programmaliijn 1 en bijbehorende actielijn 1 in de concept verordening opgenomen:

Programmaliijn 1. Ontwikkeling aardgashubfunctie

Inzet is om de rol van Noord-Nederland als mainport voor aardgas (ook in vloeibare vorm) of CO2 te versterken door ontwikkeling van de regio tot een internationaal knooppunt voor handel, doorvoer en opslag van aardgas of CO2.

Actielijn 1

Projecten gericht op kennisontwikkeling ten behoeve van handel, doorvoer en opslag van aardgas of CO2 in Noord-Nederland.

Deze programma- en actielijn staat haaks op het landelijke beleid om (voorlopig) af te zien van CO2 opslag onder de grond in Noord-Nederland.

Naar aanleiding van bovenstaande wordt de programma- en actielijn uit de 'Verordening Transitie II en Pieken' gewijzigd en richt het zich louter op aardgas en niet meer op CO2. De gewijzigde programma- en actielijn is als volgt:

Programmalijn 1. Ontwikkeling aardgashubfunctie

Inzet is om de rol van Noord-Nederland als mainport voor aardgas (ook in vloeibare vorm) te versterken door ontwikkeling van de regio tot een internationaal knooppunt voor handel, doorvoer en opslag van aardgas..

Actielijn 1

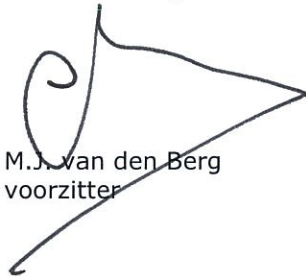
Projecten gericht op kennisontwikkeling ten behoeve van handel, doorvoer en opslag van aardgas in Noord-Nederland.

Deze wijziging is verwerkt in de door u vast te stellen tenderverordening, die tevens is bijgevoegd.

Wij gaan ervan uit u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

het Dagelijks Bestuur van het
Samenwerkingsverband Noord-Nederland,

M.J. van den Berg
voorzitter

H.J. Bolding
secretaris

Verordening van 20 april 2011, houdende regels betreffende de subsidiëring in het kader van Transitie II en Pieken middelen (Verordening Transitie II en Pieken)

Hoofdstuk I Algemene bepalingen

Artikel 1 Begripsbepalingen

In deze verordening wordt verstaan onder:

- a. *DB*: het dagelijks bestuur van het Samenwerkingsverband Noord-Nederland;
- b. *SNN*: Samenwerkingsverband Noord-Nederland;
- c. *wet*: Algemene wet bestuursrecht;
- d. *projectperiode*: de periode tussen de startdatum en de einddatum van het project;
- e. *startdatum*: de datum waarop de aanvraag, die voor het nemen van een besluit voldoende informatie bevat, bij het Samenwerkingsverband Noord-Nederland binnen is gekomen;
- f. *algemene groepsvrijstellingsverordening*: verordening (EG) nr. 800/2008 van de Commissie van de Europese Gemeenschappen van 6 augustus 2008 waarbij bepaalde categorieën steun op grond van de artikelen 87 en 88 van het Verdrag met de gemeenschappelijke markt verenigbaar worden verklaard («de algemene groepsvrijstellingsverordening») (PbEU L 214);
- g. *onderneming*: iedere eenheid, ongeacht haar rechtsvorm of wijze van financiering, die een economische activiteit uitoefent;
- h. *penvoerder*: de door het samenwerkingsverband aangewezen persoon of organisatie, die namens en voor de partijen in het samenwerkingsverband zorgt voor de administratieve relatie met het SNN;
- i. *samenwerkingsverband*: een geen rechtspersoonlijkheid bezittend verband, bestaande uit ten minste twee niet in een groep verbonden deelnemers, dat is opgericht ten behoeve van de uitvoering van activiteiten;
- j. *groep*: een economische eenheid, waarin organisatorisch zijn verbonden:
 - a. een natuurlijke persoon of privaatrechtelijke rechtspersoon, die direct of indirect:
 1. meer dan de helft van het geplaatste kapitaal verschaft aan,
 2. volledig aansprakelijk vennoot is van, of
 3. overwegende zeggenschap heeft over een of meer rechtspersonen of vennootschappen, en
 - b. laatstbedoelde rechtspersonen of vennootschappen;
- k. *fundamenteel onderzoek*: experimentele of theoretische activiteiten die voornamelijk worden verricht om nieuwe kennis te verwerven over de fundamentele aspecten van verschijnselen en waarneembare feiten, zonder dat hiermee een rechtstreekse praktische toepassing of gebruik wordt beoogd;
- l. *industriële onderzoek*: planmatig of kritisch onderzoek dat is gericht op het opdoen van nieuwe kennis en vaardigheden met het oog op de ontwikkeling van nieuwe producten, procedés of diensten, of om bestaande producten, procedés of diensten aanmerkelijk te verbeteren. Het omvat de vervaardiging van onderdelen van complexe systemen, die noodzakelijk is voor industrieel onderzoek, met name voor algemene validering van technologieën, met uitzondering van prototypes als bedoeld in sub m;
- m. *experimentele ontwikkeling*: het verwerven, combineren, vormgeven en gebruiken van bestaande wetenschappelijke, technische, zakelijke en andere relevante kennis en vaardigheden voor plannen, schema's of ontwerpen van nieuwe, gewijzigde of verbeterde producten, procedés of diensten. Hieronder kan tevens de conceptuele formulering en het ontwerp van alternatieve producten, procedés of diensten worden verstaan. Deze activiteiten kunnen tevens het maken van ontwerpen, tekeningen, plannen en andere documentatie omvatten, mits zij niet voor commercieel

gebruik zijn bestemd. De ontwikkeling van commercieel bruikbare prototypes en proefprojecten valt eveneens onder experimentele ontwikkeling indien het prototype het commerciële eindproduct is en de productie ervan te duur is om alleen voor demonstratie- en validatie doeleinden te worden gebruikt. Bij commercieel gebruik van demonstratie- of proefprojecten worden eventuele inkomsten die hieruit voortvloeien, op de in aanmerking komende kosten in mindering gebracht. De kosten van de experimentele ontwikkeling en het testen van producten, procedés en diensten komen eveneens in aanmerking, voor zover deze niet voor industriële toepassing of commerciële exploitatie kunnen worden gebruikt of geschikt gemaakt. Onder experimentele ontwikkeling wordt niet verstaan de routinematige of periodieke wijziging van bestaande producten, productielijnen, fabricageprocessen, diensten en andere courante activiteiten, zelfs indien deze wijzigingen verbeteringen kunnen inhouden.

Artikel 2 Subsidieplafond

1. Het DB stelt een subsidieplafond vast voor het verstrekken van subsidie op in een bepaalde periode ontvangen aanvragen voor de subsidiabele activiteiten die bijdragen aan de programma- en actielijnen zoals opgenomen in bijlage 1 (Pieken) en voor de subsidiabele activiteiten die bijdragen aan de programma- en actielijnen zoals opgenomen in bijlage 4 (Toerisme)
2. Het DB verdeelt de in het vorige lid bedoelde bedragen op volgorde van rangschikking van de aanvragen, zoals bepaald in artikel 7.
3. In afwijking van het bepaalde in het tweede lid blijft een rangschikking achterwege indien het bedrag van de te verlenen subsidies van de voor subsidieverlening in aanmerking komende aanvragen lager is dan het subsidieplafond.

Hoofdstuk II Verstrekken van subsidie

Artikel 3 Subsidiabele activiteiten

Subsidie kan worden verstrekt ten behoeve van activiteiten die bijdragen aan de programma- en actielijnen zoals opgenomen in bijlage 1 (Pieken) en bijlage 4 (Toerisme).

Artikel 4 Wie komt in aanmerking voor subsidie?

Subsidie wordt uitsluitend verstrekt aan rechtspersonen. Geen subsidie wordt verstrekt aan rechtspersonen die louter zijn opgericht ter uitvoering van het project waarvoor subsidie wordt gevraagd.

Artikel 5 Aanvraag

1. Indien aanvragers van subsidie samenwerken in een samenwerkingsverband, dienen zij hun aanvraag in via een penvoerder.
2. Aanvragen moeten uiterlijk binnen een door het DB vast te stellen aanvraagperiode zijn ingediend.
3. Een aanvraag om subsidie wordt ingediend met gebruikmaking van een door het DB vastgesteld formulier, waarin tevens is aangegeven welke bescheiden dienen te worden verstrekt bij de aanvraag.

Artikel 6 Afwijzing

Er wordt in ieder geval afwijzend beslist op een aanvraag om subsidie indien:

- a. naar verwachting de beoogde effecten van het project niet zullen terechtkomen in één of meer van de drie noordelijke provincies;
- b. de subsidiabele kosten van het project minder bedragen dan € 300.000,-
- c. het subsidiebedrag minder zou gaan bedragen dan € 100.000,-
- d. de financiering, naast de gevraagde subsidie, van het project niet is verzekerd;

- e. het startmoment en de realisatiedatum niet eenduidig zijn gefixeerd;
- f. aannemelijk is dat de activiteiten ook zonder subsidie zonder belangrijke vertraging zullen worden uitgevoerd;
- g. de berekening van de kosten niet doorzichtig en verifieerbaar is;
- h. de kosten waarvoor subsidie is aangevraagd niet doelmatig en rechtstreeks toe te rekenen zijn aan het desbetreffende project;
- i. de aangevraagde vorm van subsidie niet de meest geëigende vorm is;
- j. de activiteiten onvoldoende bijdrage aan de doelstellingen van de subsidie leveren;
- k. het een subsidieontvanger betreft die een ondernemer is tegen wie een bevel tot terugvordering uitstaat als bedoeld in artikel 1, zesde lid, onderdeel a, van de algemene groepsvrijstellingsverordening;
- l. een aanmerkelijke kans bestaat dat het verlenen van subsidie in strijd is met de Europese regels.
- m. de activiteiten behoren tot de reguliere (bedrijfs)activiteiten en/of verantwoordelijkheden van de aanvrager;
- n. de aanvraag niet voldoet aan de overige bij of krachtens deze verordening gestelde regels.

Artikel 7 Toetsingscriteria

1. Aanvragen die vallen onder de Programma- en actielijnen genoemd in bijlage 1 worden getoetst, aan de hand van de in bijlage 3 genoemde criteria.
2. Aanvragen die vallen onder de Programma- en actielijnen genoemd in bijlage 4 worden getoetst, aan de hand van de in bijlage 6 genoemde criteria.

Artikel 8 Hoogte van de subsidie

1. De subsidie bedraagt maximaal 30 procent van de subsidiabele kosten, met dien verstande dat van die subsidiabele kosten eerst de aan het project toe te rekenen opbrengsten worden afgetrokken.
2. Het totaal van de subsidie en de betreffende cofinanciering kan niet meer bedragen dan 100% van de subsidiabele kosten van het project.
3. De subsidie voor een project als bedoeld in bijlage 4 (Toerisme) bedraagt maximaal 1 miljoen euro.

Artikel 9 Projectperiode

De maximale projectperiode, zoals bedoeld in artikel 1 sub d, bedraagt vier jaren.

Artikel 10 Subsidiabele kosten

1. Voor subsidie komen de kosten in aanmerking die aantoonbaar en onlosmakelijk verbonden zijn met de uitvoering van de te financieren activiteiten en die redelijk en billijk zijn.
2. Voor het bepalen van de subsidie worden de kosten in aanmerking genomen met inbegrip van omzetbelasting, indien de subsidieontvanger die de kosten heeft gemaakt, omzetbelasting niet in aftrek kan brengen of niet gecompenseerd wordt uit het BTW-compensatiefonds als genoemd in artikel 2 van de Wet op het BTW-compensatiefonds
3. Winstopslagen bij transacties binnen een groep worden alleen in aanmerking genomen voor zover het gebruikelijk is die winstopslagen ook bij soortgelijke transacties buiten de groep in rekening te brengen.

Artikel 11 Niet-subsidiabele kosten

In ieder geval geen subsidiabele kosten zijn:

- a. de eventuele restwaarde van specifiek voor de subsidiabele activiteiten aangeschafte apparatuur;
- b. kosten verbonden aan de oprichting van een privaatrechtelijk rechtspersoon;
- c. immateriële vaste activa zoals omschreven in artikel 365 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek; daaronder niet begrepen legeskosten van bouw- en milieuvergunningen;

- d. kosten voor debetrente, boetes, financiële sancties en gerechtskosten;
- e. kosten van aankoop of inbreng van grond.

Hoofdstuk III Standaardmethoden van berekenen subsidiabele kosten

Artikel 12 Berekening loonkosten

1. Voor de berekening van de subsidiabele loonkosten kan de aanvrager kiezen uit:
 - a. de loonkosten-plus-overhead-systematiek, opgenomen in lid 2, of
 - b. de vaste-uurtarief-systematiek, opgenomen in lid 3.
2. Indien de aanvrager kiest voor de loonkosten-plus-overhead-systematiek, worden de subsidiabele kosten berekend op basis van het brutoloon volgens de loonstaat van de betrokken medewerkers, verhoogd met de wettelijke dan wel op grond van een collectieve arbeidsovereenkomst verschuldigde opslagen voor sociale lasten, met dien verstande dat wordt uitgegaan van 1.650 productieve uren per jaar bij een voltijds dienstverband van 40 uren, vermeerderd met een vaste opslag voor indirecte kosten van 30%.
3. Indien de aanvrager kiest voor de vaste-uurtarief-systematiek, worden de subsidiabele kosten berekend door het aantal uren dat de direct bij de subsidiabele activiteiten betrokken personen ten behoeve van deze activiteiten hebben gemaakt te vermenigvuldigen met een vast uurtarief van € 40,-, waarin zowel de directe loonkosten als daaraan toegerekende indirecte kosten zijn begrepen.

Artikel 13 Berekening overige kosten

1. De subsidiabele kosten worden berekend op basis van een voor de subsidieontvanger gebruikelijke en controleerbare methode, die is gebaseerd op bedrijfseconomische grondslagen en normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd en die de subsidieontvanger stelselmatig toepast.
2. De kosten van aangeschafte apparatuur en verbruikte materialen en hulpmiddelen voor het project worden berekend op basis van historische aanschafprijzen.
3. De kosten van aankoop of inbreng van gebouwen en onroerende zaken, met inbegrip van de kosten voor aankoop, belastingen, leges en taxatiekosten, worden gebaseerd op de objectief aangetoonde actuele marktwaarde, blijkend uit bij de aanvraag om subsidievaststelling gevoegde gegevens en bescheiden, als voor het gebouw of onroerende zaken in de afgelopen 10 jaar geen nationale of communautaire steun is verleend

Hoofdstuk IV Beslissing aanvraag

Artikel 14 Termijn

De termijn voor het nemen van een besluit op een aanvraag is maximaal drie maanden na de laatste dag van de periode waarin aanvragen kunnen worden ingediend.

Artikel 15 Penvoerder

Indien de subsidie wordt verstrekt aan deelnemers in een samenwerkingsverband wordt de beschikking aan de penvoerder gezonden.

Artikel 16 Mededeling

1. De aanvrager doet onverwijld mededeling aan het SNN van de indiening bij de rechtbank van een verzoek tot het op hem van toepassing verklaren tot verlening van surséance van betaling aan hem of tot faillietverklaring van hem.
2. De subsidieontvanger doet onverwijld mededeling zodra aannemelijk is dat:

- a. de subsidiabele activiteiten niet, niet tijdig of niet geheel zullen worden verricht;
- b. niet, niet tijdig of niet geheel aan de aan de subsidie verbonden verplichtingen zal worden voldaan;
- c. het project ten opzichte van de aanvraag en de verleningsbeschikking is gewijzigd of de aanvrager voornemens is het project ten opzichte van de aanvraag en de verleningsbeschikking te wijzigen.

Artikel 17 Administratie

1. De subsidieontvanger voert een zodanige administratie dat daaruit te allen tijde op eenvoudige en duidelijke wijze is af te leiden:
 - a. de aard, inhoud en voortgang van de verrichte werkzaamheden;
 - b. het aantal eenheden dat per kostendrager is besteed aan activiteiten die voor subsidie in aanmerking komen;
 - c. het aantal uren dat per persoon is besteed aan activiteiten die voor subsidie in aanmerking komen;
 - d. de specifiek ten behoeve van de activiteiten gemaakte en betaalde kosten.
2. De administratie wordt tot vijf jaar na de datum van de beschikking tot subsidievaststelling bewaard.
3. De subsidieontvanger stelt de indicatoren, zoals deze in bijlage 7 zijn opgenomen, beschikbaar voor de raming vooraf en meting achteraf van de effecten van het project. Er dient vooraf een onderbouwing aangeleverd te worden van de verwachte uitkomsten op deze indicatoren.
4. De subsidieontvanger dient minimaal één keer per jaar een rapportage in te dienen. Gerapporteerd dient te worden conform het daartoe door het SNN verstrekte format.
5. Indien subsidieontvangers samenwerken in een samenwerkingsverband, dienen zij hun rapportages in via een penvoerder.

Artikel 18 Voorschotten

1. Op aanvraag van de subsidieontvanger kan een eerste voorschot van 30% worden verleend, nadat het SNN van de subsidieontvanger het volgende heeft ontvangen:
 - a. een schriftelijke verklaring dat met de uitvoering van het project is begonnen;
 - b. een schriftelijke verklaring omtrent de wijze waarop de financiering is zeker gesteld, vergezeld van kopieën van de financieringsovereenkomsten;
 - c. bij aanbestedende diensten en daarmee gelijkgestelde diensten, een overzicht van de lopende of reeds afgeronde aanbestedingsprocedures, inclusief de gevolgde aanbestedingswijze;
 - d. de wijze waarop in voorkomende gevallen wordt voldaan aan gestelde aanvullende voorwaarden, zoals deze zijn opgenomen in de subsidieverleningsbeschikking.
2. Op aanvraag van de subsidieontvanger kan met behulp van het daartoe ingevulde declaratieformulier het tweede voorschot van 30% verleend worden, indien aangetoond is dat 30% van de totale subsidiabele kosten is gemaakt en betaald en voldaan is aan alle van toepassing zijnde voorwaarden.
3. Op aanvraag van de subsidieontvanger van het project kan een derde voorschot van 20 % verleend worden, indien 60% van de totale subsidiabele kosten is gemaakt en betaald en voldaan is aan alle van toepassing zijnde voorwaarden.
4. Op aanvraag van de subsidieontvanger kan indien de financiële situatie van de projectindienaar daartoe noopt in uitzonderingsgevallen, met behulp van het daartoe ingevulde declaratieformulier, een vierde voorschot van 10% verstrekt worden, indien aangetoond is dat 80% van de totale subsidiabele kosten is gemaakt en betaald en voldaan is aan alle van toepassing zijnde voorwaarden.

5. Indien de aanvraag voor een voorschot meer bedraagt dan € 300.000,-- dient de begunstigde een separate accountantsverklaring te overleggen.
6. Elke subsidieontvanger kan door het SNN worden verzocht om bij een voorschotverzoek een separate accountantsverklaring, conform het daartoe vastgestelde model, te overleggen.
7. Indien subsidieontvangers samenwerken in een samenwerkingsverband, worden de voorschotten verstrekt via de penvoerder aan de subsidieontvanger. Deze betaling geldt als betaling aan de subsidieontvanger.

Hoofdstuk V Intrekking

Artikel 19 Intrekking/wijziging subsidieverlening

Onverminderd de artikelen 4:48 en 4:50 van de wet en artikel 14 van de Kaderverordening subsidies Samenwerkingsverband Noord-Nederland 2000 kan een besluit tot subsidieverlening worden ingetrokken of ten nadele van de subsidieontvanger worden gewijzigd, indien:

- a. het project niet wordt uitgevoerd volgens de voorschriften van deze verordening;
- b. het project niet in overeenstemming is met het doel van deze verordening;

Artikel 20 Terugvordering

1. Betaling van een terugvordering geschiedt door bijschrijving op een rekening van de provincie Groningen.
2. Het DB heeft de mogelijkheid een geldschuld ten aanzien van een terugvordering te verrekenen met nog te uit te keren subsidie.

Hoofdstuk VI Subsidievaststelling

Artikel 21 Aanvraag vaststelling

1. De subsidieontvanger dient zijn aanvraag om subsidievaststelling in uiterlijk dertien weken na het tijdstip waarop de activiteiten moeten zijn voltooid.
2. De aanvraag wordt ingediend met gebruikmaking van een door het DB vastgesteld formulier. De aanvraag gaat, overeenkomstig in het formulier is vermeld, vergezeld van de in het formulier aangegeven bescheiden.

Artikel 22 Penvoerder

1. Indien subsidieontvangers samenwerken in een samenwerkingsverband, dienen zij hun aanvraag tot subsidievaststelling in via de penvoerder.
2. Indien subsidieontvangers samenwerken in een samenwerkingsverband, wordt het subsidiebedrag via de penvoerder aan de subsidieontvanger betaald. Deze betaling geldt als betaling aan de subsidieontvanger.

Artikel 23 Vaststelling

1. Alleen projectkosten die binnen de projectperiode zijn gemaakt en betaald zijn subsidiabel, met uitzondering van kosten ten behoeve van eventuele accountantswerkzaamheden die verricht worden ten behoeve van (het verzoek tot) vaststelling.
2. Het subsidiebedrag zal naar evenredigheid worden verlaagd indien de werkelijke subsidiabele kosten lager worden vastgesteld dan in de subsidieverleningsbeschikking of wanneer de werkelijke inkomsten hoger zijn dan geraamd in de projectbegroting en/of de subsidieverleningsbeschikking.
3. Indien met een project inkomsten worden gegenereerd, worden de inkomsten van de subsidiabele kosten afgetrokken

4. Indien sprake is van een subsidie in een exploitatietekort geldt het volgende:
 - a. indien de subsidie is verleend op basis van een aandeel in het exploitatietekort, dan is de verleende subsidie een aandeelfinanciering ten opzichte van de overige partijen die het project financieren. De verhouding tussen de financiers in de subsidieverleningsbeschikking zal gehandhaafd worden in de definitieve vaststelling;
 - b. ten opzichte van bijdragen of inkomsten van onbekenden, zoals verwachte inkomsten uit de markt, is de verstrekte subsidie een restfinanciering en zal ook bij de definitieve vaststelling op die wijze vastgesteld worden;
 - c. bij een gemengde financiering met deels bijdragen van projectparticipanten en deels verwachte inkomsten uit de markt, wordt het tekort van het project bij de vaststelling als geheel bepaald en vervolgens naar rato aan de financieringsparticipanten toegerekend op basis van de in de subsidieverleningsbeschikking vermelde financiering.
5. De subsidie kan in elk geval lager worden vastgesteld, indien:
 - a. de verhouding tussen eigen en vreemd vermogen in de onderneming gezien de rentabiliteit en de aard van de onderneming niet aanvaardbaar is of indien gereede twijfel bestaat omtrent het voortbestaan van de onderneming;
 - b. aan de subsidieontvanger surséance van betaling is verleend of de subsidieontvanger failliet is verklaard;
 - c. de activiteiten in strijd met de Europese regelgeving zijn uitgevoerd.

Artikel 24 Termijn

1. De beschikking tot subsidievaststelling wordt binnen dertien weken na ontvangst van de aanvraag verstrekt.
2. Indien een beschikking tot subsidievaststelling niet binnen de in het eerste lid genoemde termijn kan worden gegeven, kan deze termijn eenmaal met dertien weken worden verlengd.

Hoofdstuk VII Slotbepalingen

Artikel 25 Toezichthouders

1. Ten behoeve van de uitvoering van deze verordening worden toezichthouders als bedoeld in artikel 5:11 van de Algemene wet bestuursrecht aangewezen.
2. De in het eerste lid bedoelde toezichthouders zijn belast met het toezicht op de naleving van de in of krachtens de Algemene wet bestuursrecht en in of krachtens deze verordening gegeven voorschriften.

Artikel 26 Inwerkingtreding

Deze verordening treedt in werking op de eerste dag na plaatsing in het Provinciaal Blad en werkt terug tot 1 april 2011.

Artikel 27 Citeertitel

Deze verordening wordt aangehaald als Verordening Transitie II en Pieken

Toelichting

Algemeen

Begin oktober 2010 is er tussen het SNN en het Ministerie van Economische Zaken - zoals het toen nog heette - een overeenkomst gesloten over de herinzet van middelen uit oude programma's en regelingen, ten behoeve van een vervolg op Koers Noord 2007-2010.

Vanuit oude programma's en regelingen is in totaal naar schatting € 21,6 mln beschikbaar.

Naast deze zogeheten Package Deal is afgesproken dat er in 2011 een vervolg komt op het Pieken-programma.

Op 30 november 2010 is door het Dagelijks Bestuur SNN besloten deze zogeheten "Transitie II"-middelen, die beschikbaar zijn voor de jaren 2007-2013, te gaan tenderen.

Op 8 maart 2011 is door het Dagelijks Bestuur SNN het zogeheten Piekengeld daarbij te voegen en ook te gaan tenderen.

Voor het verstrekken van subsidie is een wettelijk voorschrift vereist. Het verstrekken van de zogenoemde Transitie II middelen zal niet geschieden op basis van een ministeriële regeling, nu deze middelen als "eigen" geld kunnen worden beschouwd. Daartoe is deze verordening opgesteld.

Deze verordening is opgesteld met als belangrijkste input van toepassing zijnde regels en verordening van het Koers Noord programma. De verordening ziet voornamelijk op de Pieken van nationaal belang en de regionale speerpuntsectoren,. In bijlage 2 is de situatieschets en knelpuntanalyse opgenomen en de uitwerking daarvan ten aanzien van Pieken van nationaal belang. In bijlage 5 is de situatieschets en knelpuntanalyse opgenomen en de uitwerking daarvan ten aanzien van transitie in regionale speerpunten.

Om enige inhoudelijke sturing aan te brengen tussen de thema's en bovendien te voorkomen dat bij de beoordeling van projecten teveel 'appels met peren' dienen te worden vergeleken, is de speerpuntsector Life Science bij de vier Pieken thema's getrokken. Wanneer er gesproken wordt over 'Pieken', worden hiermee deze vijf thema's bedoeld.

De speerpuntsector Toerisme wordt niet betrokken bij de ranking van die vijf thema's, maar krijgt een apart budget en eigen rankingscriteria (zie bijlage 6).

Artikelgewijze toelichting

Artikel 3

In artikel 3 is opgenomen dat subsidie kan worden verstrekt ten behoeve van activiteiten die bijdragen aan de programma- en actielijnen zoals opgenomen in bijlage 1 (Pieken) en bijlage 4 (Toerisme).

Doel Pieken

Bijlage 1 (Pieken) ziet op aanvragen met als doel het stimuleren van gebiedsspecifieke economische ontwikkelingen die van belang zijn voor Noord-Nederland, door kansen te benutten en knelpunten weg te nemen. Het gaat om het uitbouwen van en versterken van economische clusters die van groot belang zijn voor de economische draagkracht en de internationale concurrentiepositie van Noord-Nederland.

Doel Toerisme

Bijlage 2 (toerisme) ziet op aanvragen met als doel het versterken van de (inter)nationale concurrentiekracht van Noord-Nederland door het bewerkstelligen van een transitie naar een meer kennisintensief en innovatief bedrijfsleven in regionaal belangrijke sectoren (regionale speerpunten) en naar ontwikkeling van nichemarkten met spin-offs voor de regionale werkgelegenheid.

Artikel 4

Speciaal voor de subsidie opgerichte entiteiten komen daarmee niet voor subsidie in aanmerking.

Artikel 6, sub I

Uit artikel 6 aanhef en sub I blijkt dat de aanvraag wordt afgewezen indien een aanmerkelijke kans bestaat dat het verlenen van subsidie in strijd is met de Europese regels. Dat kan het geval zijn indien er een aanmerkelijke kans bestaat dat het verlenen van subsidie zal leiden tot het verlenen van ongeoorloofde staatssteun in de zin van artikel 107 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie.

Staatssteun

Uit de jurisprudentie van het Hof van Justitie en het Gerecht van de Europese Unie blijkt dat er sprake is van staatssteun in de zin van artikel 107, eerste lid, van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie indien aan vier voorwaarden is voldaan. Ten eerste moet een voordeel door de overheid worden verleend. Ten tweede moet het voordeel worden verleend aan ondernemingen. Ten derde moet dit voordeel selectief zijn. Ten slotte moet het voordeel de mededinging vervalsen of dreigen te vervalsen en een invloed op de handel tussen lidstaten hebben. In het kader van deze regeling wordt altijd aan de eerste en aan de laatste voorwaarde voldaan. Aan de derde voorwaarde wordt gezien deze regeling ook bijna altijd voldaan.

Ook kan de conclusie zijn dat de verlening van subsidie aan het project niet leidt tot staatssteun, omdat de subsidie als *de-minimis is te verstrekken* conform Verordening (EG) nr. 1998/2006 van de Commissie van 15 december 2006 betreffende de toepassing van de artikelen 87 en 88 van het Verdrag op de *de-minimis*steun (*PbEG* 2006, L 379-5), indien de aanvrager heeft verklaard te kunnen voldoen aan de betreffende voorwaarden.

Indien het dagelijks bestuur van het SNN op basis van het projectplan tot het oordeel komt dat de verstrekking van subsidie aan het project leidt tot staatssteun in de zin van artikel 107, Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie met betrekking ten aanzien van de in het projectplan opgenomen uit te voeren activiteiten en de betreffende activiteiten ook niet als geoorloofde staatssteun kunnen worden aangemerkt, zal de aanvraag worden afgewezen

Voor het bepalen of een activiteit geoorloofde staatssteun bevat wordt verwezen naar de regelgeving van de Europese commissie en door de Europese commissie goedgekeurde nationale regelgeving en dan het bijzonder naar:

- verordening (EG) Nr. 800/2008 van de Commissie van 6 augustus 2008 (“de algemene Groepsvrijstellingsverordening”).
- De Omnibus decentraalregeling Noord-Nederland
- Uw project is specifiek bij beschikking van de Europese commissie goed gekeurd.

Artikel 23

Uit artikel 23 lid 5 aanhef en sub c blijkt dat de subsidie lager kan worden vastgesteld, indien de activiteiten in strijd met de Europese regelgeving zijn uitgevoerd.

Ook hierbij kan men denken aan staatssteun of aan de Europese regelgeving met betrekking tot aanbesteden.

Wanneer een eindbegunstigde of subsidieontvanger een aanbestedende dienst is en sprake is van verstrekking van opdrachten voor infrastructurele werken, leveringen of diensten of als de eindbegunstigde of subsidieontvangers in het project een opdracht plaatst die voor meer dan 50% rechtstreeks door aanbestedende diensten wordt gesubsidieerd en verder ook sprake is van een opdracht als bedoeld in artikel 8 van de Richtlijn 2004/18 EG dient voldaan te worden aan de regelgeving voor aanbesteden, waarbij de geldende drempels en procedures gevolgd dienen te worden.

CONCEPT

Bijlage 1 Programma- en actielijnen Pieken

Inhoud:

- A. Energie
- B. Water
- C. Sensortechnologie
- D. Agribusiness
- E. Life Science

A. Energie

Onder energie wordt verstaan: handel en distributie van aardgas en brandstoffen, productie van fossiele en niet-fossiele energie en de productie van elektriciteit.

Programmalijn 1. Ontwikkeling aardgashubfunctie

Inzet is om de rol van Noord-Nederland als mainport voor aardgas (ook in vloeibare vorm) te versterken door ontwikkeling van de regio tot een internationaal knooppunt voor handel, doorvoer en opslag van aardgas.

Actielijn 1

Projecten gericht op kennisontwikkeling ten behoeve van handel, doorvoer en opslag van aardgas in Noord-Nederland.

Programmalijn 2. Verwerving sleutelpositie duurzame energie

Inzet is om Noord-Nederland een zodanige bijdrage te laten leveren aan de nationale productie en het gebruik van duurzame energie, dat de totale Nederlandse productie en het gebruik van duurzame energie binnen vijf jaar vergelijkbaar is met de Europese top van landen die duurzame energie produceren en gebruiken.

Actielijn 2a

Projecten gericht op de vergroting van het gebruik van duurzame energiebronnen door de industrie in Noord-Nederland, waarvoor collectieve fysieke aanpassing van de infrastructuur nodig is.

Actielijn 2b

Projecten gericht op experimentele kennisontwikkeling al dan niet in combinatie met industrieel onderzoek in Noord-Nederland voor inzet van biomassa ten behoeve van energieopwekking of biobrandstoffen in Noord-Nederland.

Programmalijn 3. Uitbouw kennisinfrastructuur

Inzet is om de bestaande kennisinfrastructuur in Noord-Nederland uit te bouwen door verbreding van de experimentele ontwikkeling al dan niet in combinatie met industrieel onderzoek naar nieuwe of verbeterde energiebronnen, door versterkt kwantitatief en kwalitatief aanbod van kenniswerkers vanuit MBO, HBO en WO, of door samenwerking van ondernemers of ondernemers en onderzoeksorganisaties actief op het gebied van energie, met andere sectoren of met ondernemers of onderzoeksorganisaties buiten de grens.

Actielijn 3a

Projecten gericht op het ontwikkelen van nieuwe technieken voor winning of benutting van bronnen van fossiele of duurzame energie.

Actielijn 3b

Projecten gericht op het ontwikkelen van gemeenschappelijke plannen en daarop gebaseerde acties van een Noord-Nederlandse ondernemer met ten minste een andere ondernemer of onderzoeksorganisatie of gemeenten, provincies of openbare lichamen actief op het gebied van energie, ten behoeve van innovatieve toepassing en vermarkting van aardgas en andere gassen.

Actielijn 3c

Projecten gericht op experimentele ontwikkeling al dan niet in combinatie met industrieel onderzoek op het gebied van energie door een of meer Noord-Nederlandse ondernemers of door ten minste een Noord-Nederlandse onderneming en een onderzoeksorganisatie actief op het gebied van energie, in samenwerking met een of meer ondernemers of onderzoeksorganisaties uit een of meer van de Noord-Nederlandse clusters water, sensortechnologie, agribusiness, life sciences of toerisme.

Actielijn 3d

Projecten gericht op het voorbereiden van opleidingen of het bieden van hoogwaardige onderwijsfaciliteiten voor kenniswerkers op het gebied van energie.

Actielijn 3e

Projecten gericht op samenwerking tussen Noord-Nederlandse ondernemers of ten minste een ondernemer en onderzoeksorganisaties actief op het gebied van energie met een of meer niet-Nederlandse ondernemers of onderzoeksorganisaties, ten behoeve van experimentele ontwikkeling al dan niet in combinatie met industrieel onderzoek op het gebied van energie.

Programmalijn 4. Versterking regionale clustervorming en profilering

Inzet is het realiseren van vernieuwende ketensamenwerking tussen de energiegerelateerde grote bedrijven met vestigingen in Noord-Nederland en bestaande of nieuw te vormen Noord-Nederlandse toeleveranciers, of het versterken van de nationale en internationale profilering van de regio als toplocatie voor productie, handel en opslag van fossiele en duurzame energie. Onder vernieuwende ketensamenwerking wordt hierbij verstaan een zodanige wisselwerking tussen uitbesteders en toeleveranciers, dat de toeleveranciers voortdurend afdoende zijn geïnformeerd over en ingespeeld op de eisen waar de uitbesteders uit hoofde van de ontwikkelingen in de energiesector mee worden geconfronteerd.

Actielijn 4a

Projecten gericht op vernieuwende ketensamenwerking tussen ondernemers in de energiesector met een vestiging in Noord-Nederland, op het gebied van grootschalige Noord-Nederlandse gas- of elektriciteitsprojecten.

Actielijn 4b

Projecten gericht op vernieuwende ketensamenwerking tussen ondernemers in de energiesector met een vestiging in Noord-Nederland, op het gebied van (hernieuwde) oliewinning.

Actielijn 4c

Projecten gericht op vernieuwende ketensamenwerking tussen ondernemers in de energiesector met een vestiging in Noord-Nederland, gericht op het kunnen inzetten van diverse soorten brandstof ("brandstofdiversificatie).

Actielijn 4d

Projecten gericht op het versterken van het internationale profiel van Noord-Nederland als toplocatie voor productie, handel en transport voor fossiele en duurzame energie (Energy Valley).

Actielijn 4e

Projecten gericht op het stimuleren van de vestiging van ondernemers of onderzoeksorganisaties op het gebied van energie in Noord-Nederland.

B. Water

Onder watertechnologie wordt verstaan: alle technologieën en technieken ten behoeve van het bereiden, transporteren, leveren, verzamelen, behandelen en (her)gebruiken van drinkwater, proceswater en afvalwater voor en van burgers, huishoudens, industrie, land- en tuinbouw, recreatie en toerisme, alsmede daaraan gelieerde applicatiekennis en kennis en advies over organisatie, beheer en financiering van watertechnologie.

Programmalijn 1. Versterking van regionale clustervorming en profilering

Inzet is Noord-Nederland zich te laten ontwikkelen tot Europese toplocatie voor kennis en productie van hoogwaardige watertechnologie en daaraan gerelateerde diensten door versterking van de onderlinge samenwerking tussen ondernemers en onderzoeksorganisaties of vergroting van het aantal ondernemers, onderzoeksorganisaties en opleidingen op het gebied van watertechnologie.

Actielijn 1a

Projecten gericht op het stimuleren van de vestiging in Noord-Nederland van ondernemers, onderzoeksorganisaties of opleidingen op het gebied van watertechnologie, die door hun complementaire kennis of goede reputatie bijdragen aan de positie van Noord-Nederland als Europese toplocatie voor watertechnologie.

Actielijn 1b

Projecten gericht op de instandhouding, de uitbouw of de aanpassing aan nieuwe onderzoeksvelden en -bevindingen van de analytische laboratoriumfaciliteiten, de kleinschalige onderzoeksvoorzieningen en grootschaliger onderzoekopstellingen (â€˜applicatiefaciliteitenâ€™™) in Noord-Nederland voor ondernemers en onderzoeksorganisaties op het gebied van watertechnologie.

Actielijn 1c

Projecten gericht op het faciliteren van de beschikbaarheid van bedrijfsruimten of de toegang tot durfkapitaal voor in Noord-Nederland (door)startende bedrijven die watertechnologische kennis toepassen.

Actielijn 1d

Projecten gericht op de versterking van het organisatievermogen, de gezamenlijke promotie en de ontwikkeling van gezamenlijke strategische toekomstvisies en daarop gebaseerde acties van Noord-Nederlandse, met watertechnologie verbonden ondernemers, onderzoeksorganisaties of gemeenten, provincies of openbare lichamen.

Programmalijn 2. Versterking van valorisatie van watertechnologie

Inzet is om meer opbrengsten te genereren van bestaande of nieuw te ontwikkelen watertechnologische kennis door intensivering van de experimentele ontwikkeling al dan niet in combinatie met industrieel onderzoek op het gebied van watertechnologie of door profilering van Noord-Nederland als toplocatie voor experimenteel onderzoek al dan niet in combinatie met industrieel onderzoek naar met watertechnologie gerelateerde nieuwe producten en diensten.

Actielijn 2a

Projecten gericht op onderzoek naar de toepassingsmogelijkheden van watertechnologische kennis via testopstellingen (demosites) in Noord-Nederland.

Actielijn 2b

Projecten waarbij een onderneming of een bestuursorgaan als eerste afnemer (launching customer) van een product of dienst op het gebied van watertechnologie optreedt, of samenwerkingsprojecten tussen ten minste een Noord-Nederlandse ondernemer met ondernemers of onderzoeksorganisaties gericht op het uitvoeren en demonstreren van praktijkgerichte testen van watertechnologische producten of watertechnologische producten en daaraan verbonden

diensten, waarbij de schaal van de test overeen komt met uitvoering in de praktijk (referentieprojecten).

Actielijn 2c

Projecten die bijdragen aan de profilering van Noord-Nederland als geschikte testomgeving (proeftuin) voor nieuwe productmarktcombinaties van watertechnologie of daaraan gerelateerde diensten.

Programmalijn 3. Versterken aanwezigheid kenniswerkers

Inzet is om via het opleiden van kenniswerkers op het gebied van watertechnologie en het stimuleren van aantrekkelijke carrièrepaden voor dergelijke kenniswerkers, het aanbod van kenniswerkers in Noord-Nederland te versterken en daarmee bij te dragen aan de positie van de regio als Europees kenniscentrum voor watertechnologie.

Actielijn 3a

Projecten gericht op het ontwikkelen van traineeships bij ondernemers in het watercluster in Noord-Nederland, waarbij trainees op verschillende plaatsen in het Noord-Nederlandse bedrijfsleven ervaring kunnen opdoen en zich een beeld kunnen vormen van de aantrekkelijkheid van een loopbaan in de watertechnologiesector.

Actielijn 3b

Projecten gericht op het ontwikkelen van nieuwe en doorontwikkelen van reeds bestaande watertechnologie-opleidingen voor MBO, HBO en universiteiten (ir. of MBA) in Noord-Nederland.

Actielijn 3c

Projecten gericht op het in Noord-Nederland ontwikkelen van bijscholingstrajecten voor personeel uit het bedrijfsleven op het gebied van watertechnologie.

C. Sensortechnologie

Onder sensortechnologie wordt verstaan: technologie die het mogelijk maakt grote hoeveelheden gegevens van fysische, chemische, biologische, meteorologische, medische of ecologische veranderingen in korte tijd uiterst nauwkeurig te monitoren, registreren of verwerken en zondig automatisch bij te sturen.

Programmalijn 1. Versterking van regionale clustervorming en profilering

Inzet is het versterken van de positie van Noord-Nederland als toplocatie voor onderzoek naar en toepassing van sensortechnologie, door het aantrekken van bestaande of het ondersteunen van nieuwe ondernemers en onderzoeksorganisaties actief op het gebied van sensortechnologie, of door het versterken van de nationale en internationale bekendheid van het cluster sensortechnologie in Noord-Nederland.

Actielijn 1a

Projecten die bijdragen aan de oprichting van een internationaal kennisinstituut in Noord-Nederland voor industrieel onderzoek en experimentele ontwikkeling op het gebied van sensortechnologie.

Actielijn 1b

Projecten gericht op het stimuleren van de vestiging in Noord-Nederland van ondernemers of onderzoeksorganisaties die zich richten op de toepassing van door Noord-Nederlandse onderzoeksorganisaties ontwikkelde kennis op het gebied van sensortechnologie.

Actielijn 1c

Projecten die erop zijn gericht om het Noord-Nederlandse cluster sensortechnologie meer nationale of internationale bekendheid te geven.

Programmalijn 2. Versterking van valorisatie van sensortechnologie

Inzet is de toepassing en de opbrengsten van kennis op het gebied van sensortechnologie te versterken door versterkte kennisdeling tussen ondernemers en onderzoeksorganisaties, door

toepassing van de technologie op nieuwe markten, door het betrekken van een bredere kring partijen die de techniek in hun producten of diensten kunnen incorporeren, of door het maken van plannen voor commerciële toepassing van de ontwikkelde technologie.

Actielijn 2a

Projecten gericht op het identificeren van markten waarvoor commerciële toepassingen van sensortechnologie kunnen worden ontwikkeld door ten minste een Noord-Nederlandse ondernemer actief op het gebied van sensortechnologie met een andere ondernemer of met een of meer beoogde gebruikers van sensortechnologie of door ten minste een Noord-Nederlandse onderneming en een onderzoeksorganisatie actief op het gebied van sensortechnologie.

Actielijn 2b

Projecten waarbij een onderneming of een bestuursorgaan als eerste afnemer (launching customer) van een product of dienst op het gebied van sensortechnologie optreedt of projecten gericht op samenwerking tussen een of meer Noord-Nederlandse leveranciers van sensortechnologie en een of meer beoogde gebruikers, ten behoeve van de ontwikkeling van prototypes van producten of diensten op het gebied van sensortechnologie.

Actielijn 2c

Projecten gericht op het ontwikkelen van plannen en daarop gebaseerde acties voor commerciële toepassing van sensortechnologie door ten minste een Noord-Nederlandse ondernemer actief op het gebied van sensortechnologie met een andere ondernemer of met een of meer beoogde gebruikers van sensortechnologie of door ten minste een Noord-Nederlandse onderneming en een onderzoeksorganisatie actief op het gebied van sensortechnologie.

Actielijn 2d

Projecten waarbij in sensortechnologie gespecialiseerde ondernemers of onderzoeksorganisaties zich richten op het toepasbaar maken voor en het overdragen van sensortechnologische kennis naar het midden- en kleinbedrijf in Noord-Nederland waardoor participatie van Noord-Nederlandse MKB-ondernemers in toepassingsprojecten van sensortechnologie mogelijk wordt.

Programmalijn 3. Versterken aanwezigheid kenniswerkers

Inzet is om via ontwikkeling van specifieke opleidingen of hoogwaardige onderwijsfaciliteiten voldoende kenniswerkers aan te trekken of te kunnen opleiden om aan de vraag naar gekwalificeerd personeel in de sector sensortechnologie in Noord-Nederland te kunnen voldoen.

Actielijn 3a

Projecten gericht op het opzetten van opleidingen of het bieden van hoogwaardige onderwijsfaciliteiten in Noord-Nederland voor kenniswerkers op het gebied van sensortechnologie.

D. Agribusiness

Onder agribusiness wordt verstaan: voedingstechnologie, agribusiness (verwerkende industrie inclusief producenten van biomassa ten behoeve van biobrandstoffen of andere nieuwe grondstoffen), biotechnologie en nutrition (novel foods, functional foods, nutraceuticals). Activiteiten in de primaire sector zijn in deze definitie uitgesloten.

Programmalijn 1. Versterking van regionale clustervorming en profilering

De inzet is gericht op het versterken van de samenwerking tussen ondernemers, onderzoeksorganisaties of overheden actief op het gebied van agribusiness in Noord-Nederland of de vergroting van de nationale en internationale bekendheid van dit cluster.

Actielijn 1a

Projecten gericht op versterking van de samenwerking tussen ondernemers en onderzoeksorganisaties of gemeenten, provincies of openbare lichamen, actief op het gebied van agribusiness in Noord-Nederland.

Actielijn 1b

Projecten gericht op bevordering van samenwerking van een of meer Noord-Nederlandse ondernemers of een of meer ondernemers en onderzoeksorganisaties actief op het gebied van agribusiness met in het buitenland gevestigde ondernemers of onderzoeksorganisaties.

Actielijn 1c

Projecten gericht op het versterken van de bekendheid van de Noord-Nederlandse agribusiness-sector en de in Noord-Nederland uitgevoerde of lopende onderzoeksprojecten door versterkte communicatie en informatieverstrekking tussen ondernemers of ondernemers en onderzoeksorganisaties actief in de agribusiness-sector en naar potentiële afnemers van producten of diensten van de Noord-Nederlandse sector.

Programmalijn 2. Versterking van valorisatie van kennis in de agribusinessketen

De inzet is gericht op het versnellen van het proces gericht op commerciële toepassing van kennis uit de agribusiness, of op het ontwikkelen van meer kostenefficiënte methoden om grondstoffen uit de agribusiness in te zetten voor verschillende toepassingen en daarmee bij te dragen aan de opbrengsten van agribusiness voor Noord-Nederland.

Actielijn 2a

Projecten gericht op het versnellen van de commerciële toepassing van kennis in Noord-Nederland op het gebied van agribusiness door samenwerking tussen onderzoeksorganisaties, in agribusiness gespecialiseerde ondernemers en MKB, door het ontwikkelen en testen van praktische toepassingen van in de agribusiness ontwikkelde grondstoffen en daarop gebaseerde producten of door het opzetten van proefopstellingen voor toepassingen van in de agribusiness ontwikkelde kennis.

Actielijn 2b

Projecten gericht op verbetering van de kostenefficiëntie in de productie van grondstoffen uit de agribusinesssector of voor toepassingen daarvan door ten minste een Noord-Nederlandse ondernemer actief op het gebied van agribusiness met een andere ondernemer of door ten minste een Noord-Nederlandse onderneming en een onderzoeksorganisatie actief op het gebied van agribusiness.

Programmalijn 3. Ontwikkelen van kansrijke productmarktcombinaties van agribusiness met andere sectoren

Inzet is om nieuwe producten en diensten te ontwikkelen voor toepassing van kennis uit de agribusiness-sector in andere sectoren.

Actielijn 3a

Projecten gericht op het tot stand brengen van gemeenschappelijke plannen en daarop gebaseerde acties tussen ondernemers of onderzoeksorganisaties uit de Noord-Nederlandse agribusiness en ondernemers of onderzoeksorganisaties uit een of meer van de Noord-Nederlandse clusters energie, water, sensortechnologie, agribusiness, of life sciences of toerisme, gericht op het ontwikkelen van nieuwe productmarktcombinaties.

Actielijn 3b

Projecten gericht op experimentele ontwikkeling al dan niet in combinatie met industrieel onderzoek ten behoeve van nieuwe productmarktcombinaties op basis van biomassa door ten minste een Noord-Nederlandse ondernemer actief op het gebied van agribusiness met een andere ondernemer of door ten minste een Noord-Nederlandse onderneming en een onderzoeksorganisatie actief op het gebied van agribusiness.

Programmalijn 4. Versterken aanwezigheid kenniswerkers

Inzet is om via ontwikkeling van specifieke opleidingen en hoogwaardige onderwijsfaciliteiten voldoende kenniswerkers aan te trekken en te kunnen opleiden om aan de vraag in de sector agribusiness naar gekwalificeerd personeel te kunnen voldoen.

Actielijn 4a

Projecten gericht op het voorbereiden van opleidingen of het bieden van hoogwaardige onderwijsfaciliteiten in Noord-Nederland voor kenniswerkers op het gebied van agribusiness.

E. Life Science

Programmaliijn 1 Versterking van het regionale clustervorming en profilering

De inzet is gericht op het versterken van de samenwerking tussen ondernemers, onderzoeksorganisaties of overheden binnen het cluster life sciences in Noord-Nederland of de vergroting van de nationale en internationale bekendheid van dit cluster.

Actielijn 1a

Projecten gericht op de versterking van de samenwerking tussen ondernemers, onderzoeksorganisaties en gemeenten, provincies of openbare lichamen, actief op het gebied van life sciences in Noord-Nederland.

Actielijn 1b

Projecten gericht op het aantrekken van binnenlandse en buitenlandse life sciences ondernemers en onderzoeksorganisaties naar Noord-Nederland.

Actielijn 1c

Projecten in aansluiting op het nationale instrumentarium die gericht zijn op ondersteuning van starters en spin-offs uit ondernemingen en onderzoeksorganisaties, die kennis op het gebied van life sciences in Noord-Nederland toepassen.

Actielijn 1d

Projecten gericht op het versterken van de bekendheid van de Noord-Nederlandse life sciencessector en de in die sector uitgevoerd en lopende onderzoeksprojecten, door versterkte communicatie en informatieverstrekking tussen ondernemers of ondernemers en onderzoeksorganisaties in de lifesciences-sector en naar potentiële afnemers van producten of diensten van de Noord-Nederlandse sector.

Actielijn 1e

Projecten gericht op bevordering van samenwerking met tussen in Noord-Nederland gevestigde ondernemers of ondernemers en onderzoeksorganisaties op het gebied van life sciences en buiten de grens gevestigde ondernemers of onderzoeksorganisaties.

Programmaliijn 2 Ontwikkelen van nieuwe product-marktcombinaties van life sciences met andere sectoren

Inzet is om vanuit de life sciences nieuwe producten en diensten te ontwikkelen voor toepassing in andere sectoren.

Actielijn 2a

Projecten gericht op het ontwikkelen van een gemeenschappelijke onderzoeks- en ontwikkelingsagenda of structurele samenwerking van ondernemers en onderzoeksorganisaties binnen het Noord-Nederlandse cluster life sciences met ondernemers of onderzoeksorganisaties uit een of meer van de Noord-Nederlandse sectoren energie, water, sensortechnologie, agribusiness of toerisme, waarin de verdere integratie van kennis leidt tot nieuwe product/marktcombinaties.

Actielijn 2b

Projecten gericht op het ontwikkelen van nieuwe product/marktcombinaties, voortbouwend op de bestaande Noord-Nederlandse kennis rond het thema veroudering.

Bijlage 2 Situatieschets en knelpuntenanalyse

De keuzes in het programma worden gemaakt tegen de achtergrond van een aantal sterkten en zwakten van de noordelijke economie. Het formuleren van deze sterkten en zwakten is behulpzaam om enerzijds de kansen van nationaal belang te kunnen definiëren, en anderzijds om gericht de knelpunten te kunnen oplossen.

Sterkten: goed leef- en vestigingsklimaat en kansrijke, goed verankerde clusters

Noord-Nederland bestaat uit de provincies Fryslân, Groningen en Drenthe. Met ruim 1,7 miljoen inwoners (11% van Nederland) op ruim een kwart van het Nederlandse grondgebied is Noord-Nederland een relatief dunbevolkte regio. Hierdoor kan de regio de ruimtevrage functies zoals werken, wonen, natuur en recreatie goed inpassen. De congestie is beperkt, de kwaliteit van de woon- en leefomgeving is hoog en er is voldoende aanbod van bedrijfsruimte tegen concurrerende prijzen. Arbeid is in Noord-Nederland tegen redelijke lonen beschikbaar.

Met de Rijksuniversiteit Groningen heeft Noord-Nederland een belangrijk centrum voor kennisontwikkeling, terwijl in de clusters water en sensortechnologie belangrijke sectorspecifieke kenniscentra bestaan in de vorm van de TTI-Wetsus, respectievelijk ASTRON/LOFAR. Deze sectoren hebben goede perspectieven op internationale groeiemarkten.

De aantrekkelijke omgeving draagt bij aan een sterke regionale positie in het toerisme en de historisch gegroeide sectoren landbouw en energie hebben een goede verankering in de regio. Noord-Nederland kent geen echt dominante sectoren. De kracht moet vooral komen uit de breedte van en de snijvlakken tussen sectoren. De uitgangspositie hiervoor is gunstig; er vinden nu reeds veel ontwikkelingen plaats op het snijvlak tussen disciplines en er is veel potentie voor synergie tussen de clusters. Het midden- en kleinbedrijf is sterk vertegenwoordigd in Noord-Nederland met een werkgelegenheidsaandeel van 75%, en zal een rol moeten spelen bij het valoriseren van kennis.

Met 650.000 banen heeft Noord-Nederland een aandeel van 9% in de nationale werkgelegenheid. Daarnaast is de arbeidsproductiviteit de afgelopen jaren gegroeid.

Zwakten: economische ijlkheid, onvoldoende 'kassa', onvoldoende innovatief MKB en mismatch op de arbeidsmarkt

In de geschetste structuur schuilen echter voor een deel ook de zwakten van Noord-Nederland. De geografische spreiding in het Noorden geeft een historische verklaring voor ijle verbindingen tussen kennisinstellingen en bedrijven onderling.

Zo is er in de kansrijke sectoren nog behoefte aan verdere uitbouw van het organiserend vermogen. Ook wordt nog onvoldoende gewerkt aan het identificeren van kansrijke marktvensters, terwijl op de snijvlakken tussen sectoren nog onvoldoende gemeenschappelijke agenda's en markten zijn gedefinieerd.

Alhoewel de primaire landbouw met de daaraan gerelateerde voedings- en genotmiddelenindustrie een sterke massa heeft in Noord-Nederland, drijft deze sector voor een deel op lage kosten en staat hij onder druk van veranderend gemeenschappelijk landbouwbeleid en WTO-afspraken¹. Ook sectoren als de traditioneel relatief sterk aanwezige metaalsector drijven sterk op lage kosten. Veel van de producten uit deze sectoren zijn aan het eind van hun levenscyclus. Innovatie krijgt vooral gestalte in procesinnovaties en minder in vernieuwende productinnovaties.

De publieke sector, die een sterke groei heeft gekend in met name de gezondheids- en welzijnszorg en in onderwijs en openbaar bestuur, draagt nauwelijks bij aan de regionale

¹ Dit geldt minder voor regionaal gebonden activiteiten als veilingen. Indien echter de afzet van agrarische producten wordt bedreigd door concurrentie uit lage lonen landen, dan komen ook deze activiteiten onder druk.

concurrentiekracht. Het toerisme ondervindt concurrentie van goedkoop te bereiken buitenlandse bestemmingen.

Er zal dus gefocust moeten worden op innovatieve concepten en innovatieve productmarkt-combinaties om duurzaam groeiperspectief en comparatief voordeel te behouden. Daarbij ligt een versnelde omschakeling van de klassieke 'productieregio' die Noord-Nederland nog steeds in overwegende mate is, naar een meer kennisintensieve, zogenaamde clusterregio het meest voor de hand². In het toerisme en in de landbouw, die verbindingen kan leggen met innovatieve voedseltechnologie en met energie (biobrandstoffen) is daar ook potentieel voor.

In de sectoren water, energie en sensorsysteemtechnologie mag nog verder gewerkt worden aan versterking van het organiserend vermogen en het ontwikkelen van spin offs en gemeenschappelijke agenda's. In de life sciences, waar Noord-Nederland een sterke kennispositie heeft, moet gewerkt worden aan heldere marktvensters en een duidelijke focus en positionering van de regio. Het doel moet zijn dat de aanwezige kennis ook naar de markt wordt gebracht en wordt omgezet in kassa.

Alhoewel het MKB een rol zou moeten spelen bij de vermarkting van kennis, blijven de innovatie en het ondernemerschap die cruciaal zijn voor toepassing en diffusie van kennis, sterk achter (zie box). Mede daardoor blijft ook de export achter: het aandeel van de export in de totale omzet van het bedrijfsleven ligt zo'n 7% lager dan het landelijke cijfer. De sectorstructuur biedt hiervoor onvoldoende verklaring. Tenslotte zijn er onvoldoende werknemers die de nieuwe kennis kunnen toepassen en absorberen. Er is een relatief laag aanbod van hoger opgeleiden – terwijl een beperkte werkgelegenheid in innovatieve beroepen op zijn beurt het gevaar oproept dat hoger opgeleiden wegtrekken – , de onderwijsgraad van jongeren in sommige gedeelten van Noord-Nederland blijft achter en de pool van werklozen is vooral middelbaar geschoold.

Het zijn deze meer randvoorwaardelijke knelpunten voor een omslag naar een innovatieve economie en de gesignaleerde Piekenopgaven, die het driesporenbeleid waar dit programma op inzet, rechtvaardigen.

Innovatie en kenniseconomie in Noord-Nederland

Het gemiddeld opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking in Noord-Nederland is lager dan in de rest van Nederland.

Het aandeel industriële hightech- en mediumtech werkgelegenheid in de totale werkgelegenheid in Noord-Nederland is gemiddeld tot laag (platteland) en slechts in een enkele gemeente hoog tot zeer hoog.

Het aandeel R&D-werkgelegenheid in de totale werkgelegenheid is in vrijwel heel Noord-Nederland laag tot zeer laag en slechts in een enkele gemeente hoog tot zeer hoog.

De innovatieve inspanningen (voor zover traceerbaar via R&D-uitgaven, octrooien) zijn in Noord-Nederland beduidend lager dan het landelijk gemiddelde³.

Hier wordt verder per piek (Energie, Water, Sensortechnologie, Agribusiness en Life Science) uiteengezet wat het huidige beeld is, wat de ambities zijn en voor welke centrale opgave Noord-Nederland staat.

² Een clusterregio is een regio met een hoge economische groei, een gespecialiseerde economische structuur en een concentratie van soortgelijke economische activiteiten, die daardoor van agglomeratievoordelen kunnen profiteren. Innovativiteit, ondernemerschap en de kwaliteit van arbeidskrachten zijn belangrijke factoren voor het investeringsklimaat in dit type regio.

³ Overigens laat dit zich voor een aanzienlijk deel verklaren door de bedrijfstypen. R&D-inspanningen worden vaak toegeschreven aan een hoofdvestiging, terwijl in Noord-Nederland vooral nevenvestigingen zijn gehuisvest.

A. Energie ('energiepiek in energievallie')

Beeld

Voldoende massa...

Het overgrote deel van de Nederlandse activiteiten op het gebied van aardgas (winning, transport, behandeling, handel en research) is in Noord-Nederland geconcentreerd. Naast de winning vanuit het Slochterenveld is ook de toekomstige winning van het Waddengas van belang. Met de nabehandeling maar ook met het onderhoud van de technische installaties zijn veel werkgelegenheid en geld gemoeid. De elektriciteitsproductie, -opslag en -distributie (Eemscentrale, gasopslag Grijpskerk, Langeloo en Zuidwending) en potentiële aardoliewinning achter Emmen winnen aan belang in Noord-Nederland. De bedrijven zijn van behoorlijke omvang en hebben groeipotentie. Dominant is een aantal grote spelers als NAM, Gasunie (transport en infrastructuur), GasTerra (handel in gas), Essent, NUON en Electrabel met breed palet aan toeleveranciers, uitbestedingrelaties en spin-offs.

De belangrijke afnemers (bijvoorbeeld energie-intensieve chemie- en metaalbedrijven) zijn eveneens in Noord-Nederland gevestigd. Verder zijn er belangrijke relaties met andere sectoren als agribusiness (energie uit biomassa), chemie (gas als grondstof voor procesindustrie) en afvalverwerking (energie uit afval).

De aan energie gerelateerde werkgelegenheid in Noord-Nederland omvat zo'n 20.000 banen met daarnaast uitstraling naar de gehele Nederlandse economie (omzet aardgas in 2000 € 9,34 miljard met een toegevoegde waarde van ruim € 8 miljard, goed voor 2,1% van BBP).

... kunde en kennis

In 2003 is Energy Valley gevormd, een publiek privaatsamenwerkingsverband van bedrijven, kennisinstellingen en overheden, dat als doel heeft een breed en integraal cluster van activiteiten te ontwikkelen dat bijdraagt aan de economische ontwikkeling van Noord-Nederland.

Binnen ex-overheidsbedrijven als NAM en Gasunie is de kennisontwikkeling traditioneel gesloten, maar er wordt volop gewerkt aan meer samenwerking, onder andere met de kennisinstellingen (RUG, HBO) maar ook met Energy Delta Institute, Energy Delta Research Centre en Cartesius (kenniscentrum duurzame energie). Het aantal kenniswerkers in de sector is hoog. De kenniskolom energie is echter nog niet volledig en ook gemeenschappelijke agenda's ten aanzien van commerciële ontwikkelingen ontbreken nog.

... en in potentie nog meer kassa

Liberalisering en internationalisering bieden volop kansen voor het noordelijke energiecluster; de massa en aanwezige kennis bieden perspectief om deze kansen ook te benutten. Daarbij is het wel zaak te focussen op die energievelden waarin Noord-Nederland traditioneel sterk is (gas en olie).

Op dit punt staan leverings- en voorzieningszekerheidsdiscussies nu hoog op de agenda. Waar Nederland al sterk staat als het gaat om kennis en kunde van ondergrondse opslag, zijn deze actuele discussies een extra reden om de ondergrondse opslag, een gasrotonde (van en naar Nederland) en hiervoor benodigde pijpleidingen snel te realiseren. Een gasrotonde wordt in internationaal perspectief gezien als noodzakelijk fundament van Energy Valley.

De sterk stijgende olie- en gasprijzen en de daarmee gepaard gaande dreiging voor het bestaan van de (energie-intensieve) industrie in (Noord-)Nederland nopen tot totaal nieuwe energieconcepten. De behoefte aan andere energiedragers en andere productieprocessen die de afhankelijkheid van aardgas(prijzen) verminderen en een vergroening binnen de industrie/chemie tot stand brengen, bieden nieuwe kansen voor de noordelijke economie. Een biobased economy komt hiermee dichterbij en biedt tegelijkertijd nieuwe kansen voor de agribusiness.

Gewijzigd beleid (verplichte bijmenging van 5,75% biobrandstoffen in 2010) leidt tot meer vraag naar groen gas, groene brandstoffen en groene stroom, en kan tevens leiden tot nieuwe commerciële kansen en toepassingen. In het verlengde hiervan zijn nieuwe innovaties en technologieën te verwachten die op hun beurt weer leiden tot hoogwaardige arbeid. Deze innovatieve energietoepassingen (zoals Blue Energy en een smart power system – micro-wkk –) dragen bij aan een hoogwaardige kennisregio. Het is dan ook van belang verbinding te zoeken met kansrijke ontwikkelingen en uitdagingen binnen de agribusiness (biorefineries, biobrandstoffen), water (innovatieve energieopwekking) en chemie (vergroening).

Forse investeringen in een aantal grote projecten in Noord-Nederland bieden het regionale bedrijfsleven nieuwe mogelijkheden. De toeleveranties en uitbestedingen van en aan het regionale bedrijfsleven krijgen hierdoor een nieuwe impuls. Het is nu zaak voor het regionale bedrijfsleven en de NOM de grote uitbesteders te bevragen op hun uitbestedingseisen en daarop innovatief in te spelen.

Ambitie

Met Energy Valley richt Noord-Nederland zich de komende jaren op een onderscheidend en (inter-) nationaal sterk opererend energiecluster. De ambitie is Energy Valley uit te bouwen tot belangrijke energy-mainport op Europees en mondiaal niveau. Op Europees niveau zal Noord-Nederland de nummer één moeten zijn op het gebied van handel, transport en opslag van gas. Daarnaast wil Noord-Nederland een sleutelpositie innemen op het terrein van duurzame energie. Ook de kennis hierover zal toonaangevend moeten zijn. Het aantal patenten moet toenemen tot minimaal 10% van het nationale aantal energiegerelateerde patenten. Het aantal kenniswerkers zal minimaal 5% zijn gegroeid. Het aantal fte's en bedrijfsvestigingen in de energiesector zal zijn gegroeid naar minimaal 15% van het landelijke aantal.

Centrale opgaven

De centrale opgaven zijn het vormgeven van de aardgas-hubfunctie in Noord-Nederland en het positioneren van het duurzame energiecluster. Daaraan zullen alle partijen (bedrijfsleven, overheden en kennisinstellingen) die in (Noord-)Nederland actief zijn op het gebied van energie, zich dienen te committeren.

De komende jaren dient tevens het energiegerelateerde cluster verder te worden uitgebouwd door het organisatorisch vermogen te vergroten, de bedrijvigheid in het MKB te stimuleren, de kennis te vermeerderen, het MKB aan te laten haken (kennisontwikkeling en kennisconversie), de links met andere sectoren te versterken en door vooral het cluster verder te verankeren in de regio ondanks de verdergaande internationalisering, liberalisering en marktwerking.

B. Water ('van kennis naar kassa')

Water is door het Innovatieplatform als een van de sleutelgebieden voor stimulering van innovatie bestempeld. Binnen dit sleutelgebied wordt onderscheid gemaakt tussen watertechnologie (afvalwaterzuivering, voorziening drink- en industriewater), het maritiem cluster (offshore, scheepsbouw en baggersector) en deltatechnologie (waterbeheer en waterbouw).

Op **scheepsbouwgebied** heeft Noord-Nederland een relatief sterke positie met een fors aandeel in de totale werkgelegenheid in de sector en een internationaal sterke positie in vooral het zogenaamde short sea segment. Er is een compleet cluster van bedrijven, reders, toeleveranciers en dienstverleners. De marktperspectieven van de sector liggen vooral in vervangingsvraag en te verwachten extra vraag door economische groei. Verder heeft de sector, via een gedeeld netwerk van toeleveranciers en dienstverleners, een sterke synergie met de jachtbouw. Om deze

marktperspectieven optimaal te kunnen benutten, zijn blijvende product- en procesinnovaties nodig. Eventuele ondersteuning hiervoor lijkt afgedekt te kunnen worden via de borgstellingregeling en de innovatieregeling scheepsbouw, het programma Maritiem (dat vooral aansluit bij kennisontwikkeling en een focus heeft op onder meer jachtbouw) en via het generiek instrumentarium. Dit is de reden dat er vooralsnog hier geen expliciete programmalijnen voor de sector worden opgenomen. Indien tijdens de regelmatige evaluaties en bijstellingen van het 'Koers Noord'-programma mocht blijken dat de specifieke innovatiebehoefte van de noordelijke scheepsbouwsector hiermee toch niet afdoende kunnen worden gedekt, dan zal worden bezien of eventueel een additionele faciliteit voor de scheepsbouw moet worden geboden.

Beeld

Vooralsnog sterk op gebied watertechnologie

De positie van Noord-Nederland binnen het sleutelgebied is vooral sterk op het vlak van watertechnologie (drink- en industriewatervoorziening en afvalwaterbehandeling). Verder bestaat potentie voor het benutten van de kennis van sensortechnologie voor waterkwaliteitsbeheer en bestaat kennis op het snijvlak van water en energie.

Marktaantrekkelijkheid watertechnologie goed

De internationale watermarkt wordt geschat op 425 miljard. Prognoses laten zien dat de markt het komende decennium nog jaarlijks groeit met 11%. Het aantal concurrenten is beperkt.

Voldoende massa...

Alhoewel de noordelijke bedrijven en leveranciers van watertechnologie op wereldschaal relatief kleine spelers zijn, behoren ze in sommige nichemarkten tot de wereldtop. Nationaal gezien speelt Noord-Nederland op het gebied van water(zuiverings)technologie en watermanagement een belangrijke rol. In de drie noordelijke provincies zijn ruim 5500 mensen werkzaam in de watersector, 145 bedrijven behalen circa € 1 miljard aan omzet. Alleen al binnen Friesland zijn 80 bedrijven actief op het gebied van waterzuiveringstechnologie. De 80 bedrijven dragen met hun omzet voor 4,4% bij aan het BRP van de provincie. Het waterbedrijf Groningen is de op één na grootste leverancier van industriewater in Nederland en de watermaatschappij Drenthe is één van de voortrekkers op het gebied van kennisoverdracht en ondernemen naar en in ontwikkelingslanden.

...en kennis

De bedrijven zijn relatief R&D-intensief. In een rapport van het EIM (2005) wordt het cluster voor de toekomst als kansrijk ingeschat. Hierin speelt de kennispositie een belangrijke rol. In Noord-Nederland zijn grote innovatieve bedrijven gevestigd als Pacques, Spaans Babcock, Landustrie en Hubert. Hét kennisinstituut op het gebied van waterzuivering, Wetsus, is gevestigd in Leeuwarden. Rond dit instituut is onlangs het TTI-watertechnologie gevormd, met een FES-toekenning van € 35 miljoen. Met de vorming van dit instituut rond Wetsus, zal het aantal watertechnologische thema's waaraan in het Noorden wordt gewerkt de komende jaren nog worden uitgebreid.

Verder staat in Leeuwarden het grootste en meest geavanceerde drinkwaterlaboratorium van Europa. Samen met de RUG en Van Hall (biotechnologie) en NHL (fysisch/chemische technologie) en hun spin-off bedrijven is daarmee een groot kennispotentieel aanwezig.

Via initiatieven als iWater (voortgekomen uit sensortechnologie) wordt in Noord-Nederland ook een kennispositie op het gebied van waterkwaliteitsmeting en op afstand bedienbare waterregel- en waterzuiveringinfrastructuur uitgebouwd. De sector beschikt daarmee over kennis op belangrijke snijvlakken tussen de pieken in Noord-Nederland.

...maar nog onvoldoende kassa

Door concurrentieoverwegingen en traditioneel afgebakende rollen van ingenieurs, adviesbureaus aannemers en zuiveringsbedrijven (veelal publiek), is de sector echter nog te veel versnipperd. Hierdoor worden nog onvoldoende totaaloplossingen aangeboden. Buitenlandse concurrenten doen dit beter. Ook de (gemeenschappelijke) internationale profilering is zwak. Hierdoor worden de exportmogelijkheden nog onvoldoende benut. Ondanks de internationale oriëntatie en de goede internationale reputatie die (Noord-)op het gebied heeft, scoort de export relatief laag. Verder wordt de keten van kennis, kunde en kassa nog onvoldoende benut: de spin-offs van de kennis blijven achter.

Wel is met de Friese Wateralliantie samenwerking in gang gezet tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid. Deze alliantie mikt op het genereren en demonstreren van integrale oplossingen waarbij Nederlandse watertechnologie, in samenhang met watermanagement en capaciteitsontwikkeling (bij overheden en studenten), wordt aangeboden.

En op langere termijn blijvend kennisbundeling en vraaggerichte R&D nodig

Voor de langere termijn is verdere uitbouw van kennis en het ontwikkelen van producten waar vraag naar is, cruciaal. Voor de Nederlandse watersector wordt op dit vlak een tekort aan (gemeenschappelijke) R&D gesignaleerd: de R&D in de sector ligt lager dan het landelijk gemiddelde en de benutting van internationale R&D-subsidies is gering. Hier speelt ondermeer het belangrijke aandeel van publieke waterbedrijven een rol. Tevens kan de gemiddeld lage opleidingsgraad in Noord-Nederland een belemmering vormen voor blijvende innovatie. Tenslotte is aandacht nodig voor het opzetten van pilotprojecten om de brug te slaan tussen R&D en toepassing en daaraan gekoppelde opbrengsten.

Relatie met het Innovatieprogramma water

De sterkten en zwakten van de noordelijke watersector zijn sterk vergelijkbaar met die van de Nederlandse watersector als geheel.

Vandaar dat het Innovatieprogramma Water, dat in 2006 van start is gegaan, inzet op het vergroten van de export en, voor de langere termijn, het ontwikkelen van toepassingen waar marktvaart naar bestaat. Hiervoor is vanuit EZ € 45 miljoen gereserveerd voor de komende vijf jaar. Het geld wordt ondermeer ingezet voor in samenwerking verricht industrieel en pre concurrentieel onderzoek (InnoWater; € 5 miljoen per jaar); voor internationaal onderzoek (€ 2 miljoen per jaar), en voor het makelen en schakelen tussen watergerelateerde partijen. Verder wordt vanuit de bestaande instrumenten ingezet op versterking van de internationale profilering. De ambitie van het Innovatieprogramma Water is om een excellente watersector te creëren die in samenhang opereert en waarbinnen de kansrijke clusters drink- en energiewatervoorziening, afvalwatertechnologie, sensortechnologie en interactie met natuurlijke systemen (waterverdeling en -kwaliteit; ondergrondse water/energieopslag) tot de wereldtop behoren.

Dit Koers Noord-programma focust meer specifiek op versterking van het noordelijke cluster en het verder uitbouwen van de stap naar de markt door experimenteel onderzoek en referentieprojecten en de unieke mogelijkheid van Noord-Nederland als proeftuin voor toepassing van watertechnologie en de ontwikkeling van integrale vraaggerichte concepten voor buitenlandse afnemers en bedrijven met specifieke behoeften. Hiervoor vormt de kennis op belovende gebieden (ontwikkeling van kennis en organiserend vermogen bij afnemers van watertechnologie, koppeling van waterkwaliteitsmanagement en -beheer aan toerisme, landbouw, visserij en wonen) een sterke basis.

Ambitie

Het is de ambitie van Noord-Nederland uit te groeien tot een internationale topregio voor kennis en toepassingen op het gebied van watertechnologie. Het aandeel van de watersector in het BBP van Noord-Nederland stijgt van circa 2% (2002) naar 4% in 2020, vooral door een sterke stijging van de export. Wetsus groeit hierbij uit tot een Europees topinstituut rond welk een sterk cluster van watertechnologiebedrijven en -instellingen ontstaat, dat in Noord-Nederland ontwikkelde technologie, producten en diensten met name in het buitenland afzet.

Centrale opgaven

Om deze ambitie te realiseren, is de centrale opgave voor Noord-Nederland om te komen tot versterking van de factor kassa (spin-offs, gezamenlijke profilering) en het wegnemen van specifieke belemmeringen voor een blijvend sterke positie (kennisbundeling en onderwijs). Noord-Nederland kan daarbij gebruik maken van zijn unieke positie op het snijvlak van clusters om nieuwe productmarktcombinaties te ontwikkelen. Hierbij worden watertechnologie en schoon water benut voor de ontwikkeling van nieuwe economische activiteiten (bijvoorbeeld op het gebied van duurzame energie en toerisme).

Tevens kan Noord-Nederland profiteren van de gelijktijdige beschikbaarheid van goede natuurlijke condities (voldoende ruimte, zoet en zout water en eilanden als natuurlijk begrensde proefgebieden) en goede condities voor de ontwikkeling van een sterk cluster (de aanwezigheid van Wetsus, van bedrijven en kennisinstellingen op het gebied van watertechnologie en het draagvlak bij de overheden (tevens launching customers)). Dit maakt Noord-Nederland zeer geschikt als proeftuin voor ontwikkeling en demonstratie van innovatieve totaalconcepten en referentieprojecten.

C. Sensortechnologie: intelligente toepassingen in complexe systemen

Beeld

Van kennis ...

De kennisbasis voor sensortechnologie in Noord-Nederland wordt gevormd door LOFAR. LOFAR is een project dat internationaal gezien een voorname en unieke positie heeft en op zich onderscheidend is. LOFAR is een radiotelescoop die volgens een geheel nieuw principe werkt. Duizenden kleine sensoren zijn via een hoogwaardig glasvezelnetwerk verbonden met de aanwezigheid van Europa's meest krachtige supercomputer STELLA, die de informatie vertaalt in beelden en interessante aggregatiegegevens. De toepassingen van deze sensornetwerken zijn gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en leiden naar verwachting tot nieuwe wetenschappelijke doorbraken.

ASTRON in Dwingeloo is de trekker van het LOFAR-project.

... en kunde

LOFAR biedt kansen voor de ontwikkeling van een kenniscluster van intelligente sensornetwerken en heeft de potentie om nieuwe bedrijvigheid tot stand te brengen met een wereldwijde markt. Daarbij wordt gedacht aan vele toepassingsgebieden, zoals beheersing van watersystemen, beheer van energienetwerken, monitoring van milieuafspraken, onderzoek van de ruimte/ruimtevaart, dijkbewaking, logistieke systemen, meteorologische toepassingen en precisielandbouw. Juist op de raakvlakken met andere pieken kunnen zich interessante innovatieve ontwikkelingen voordoen die de positie van Noord-Nederland als kennisregio verder kunnen versterken. Daardoor kunnen zich ook nieuwe commerciële mogelijkheden aandienen.

... naar meer kassa en massa.

Sensor Universe is gericht op het positioneren van Noord-Nederland als een internationaal innovatie- en bedrijvigheidscluster rondom de ontwikkeling van zgn. Multifunctional Wide Area Sensornetwerk (multisensing) technologie. Met het LOFAR-project en de supercomputer in Groningen heeft Noord-Nederland een voorsprong genomen in de ontginning van deze complexe sensorsystemen. Het is nu zaak deze piek snel verder commercieel uit te bouwen. Er is al veel (basis)kennis, echter er zijn nog weinig concrete toepassingen. Daarnaast ontbreken nog de massa en het benodigde start- en durfkapitaal.

Ambitie

Het beleid is gericht op het ontwikkelen van Noord-Nederland tot toonaangevende kennisregio in de wereld op het gebied van intelligente sensornetwerken in een periode van 10 jaar. De uitdaging is om op basis van deze positie een innovatie- en bedrijvigheidscluster rondom Multifunctional Wide Area Sensornetwerktechnologie (multisensing) te ontwikkelen. Het is noodzakelijk samen met nationale en internationale netwerkpartijen te komen tot een publiek-private uitvoering van een gecoördineerd programma (Sensor Universe) en internationaal aansluiting te zoeken bij grote maatschappelijke thema's.

Centrale opgaven

Om Noord-Nederland tot een internationaal toonaangevend economisch cluster op het gebied van sensorsystemen en sensornetwerken te maken, ligt een aantal opgaven voor.

Er moet tot een kritische massa gekomen worden om een economische toppositie te bereiken met een duurzaam concurrentievoordeel ten opzichte van andere regio's. Om de opgaven te realiseren moet de kennis verder uitgebouwd worden en is Sensor Universe in het leven geroepen. Wezenlijk is het opsporen en invullen van hiaten op het gebied van intelligente en innovatieve sensorsystemen.

Ook uitbouw van de pool van talent op het gebied van sensorsystemen is nodig. Deze is nog niet goed ontwikkeld. De huidige pool bestaat uit het personeel bij ASTRON, een beperkt aantal medewerkers bij andere kennisinstellingen en een tiental MKB-bedrijven. Er zijn nog geen gespecialiseerde opleidingen aan de Rijksuniversiteit Groningen en aan de Hogescholen. Naast ASTRON zijn er nog maar weinig instellingen bezig met onderzoek op het gebied van sensor-systemen en -netwerken. Er dient samengewerkt te worden tussen overheid, kennisinstellingen en bedrijfsleven om de nog prille technologie en markt van sensorsystemen en sensornetwerken tot ontwikkeling te brengen.

D. Agribusiness: kennis vergroten en brug slaan naar groene life sciences

Beeld

Voldoende massa...

Noord-Nederland kent een aantal dominante agroclusters, vooral gebaseerd op de verwerking van melk, aardappels en suikerbieten. Er is een nauwe binding tussen primaire productie en verwerking, vooral bij de aardappels, suikerbieten en melk.

De Nederlandse landbouw staat momenteel onder druk vanwege voornamelijk de hervorming van het Gemeenschappelijk Europees Landbouwbeleid.

De agrosector in Noord-Nederland heeft een toegevoegde waarde van € 5,7 miljard en biedt circa 80.000 arbeidsplaatsen (getallen LEI 2003, inclusief verwerking buitenlandse grondstoffen). Dit betreft 14% van zowel de totale toegevoegde waarde als van de totale werkgelegenheid in Noord-Nederland. Dit is hoger dan de landelijk gemiddelde cijfers, respectievelijk circa 10% en 11%.

De Noord-Nederlandse voedings- en genotmiddelenindustrie is goed voor ongeveer 22.000 arbeidsplaatsen. Hiertoe behoren ongeveer 600 bedrijven waaronder een aantal grote, zoals de aardappel- en zuivelverwerking, de suikerindustrie en slachterijen. Bekende namen zijn Royal Friesland Foods, Avebe en Cosun.

... maar aandacht nodig voor kennis

De kennis op agribusinessgebied zit voornamelijk bij de (grotere) bedrijven. De belangrijkste kennisinstellingen zitten echter buiten Noord-Nederland. De benodigde kennis zal dus voor een deel ook buiten Noord-Nederland gehaald moeten worden. Voor de agribusiness is vooral het contact met de Universiteit Wageningen een heel belangrijk facet.

Verder is voor de agribusiness de kennisontwikkeling in de life sciences sector van groot belang. De kennisbasis voor life sciences is in Noord Nederland geconcentreerd bij de RUG/UMCG en een aantal hogescholen inclusief gelieerde instituten. Binnen de brede context van de life sciences is voor de agribusiness vooral de groene tak relevant. Hiervoor is behalve RUG/TNO het Van Hall-instituut als onderdeel van de WUR een belangrijk noordelijk kenniscentrum. Van groot belang is verknoping en afstemming van de kennisbases van Wageningen en het Van Hall-instituut. De opleiding voor de uitvoerende niveaus in de agribusiness is via mbo-opleidingen voldoende aanwezig.

... en voor kassa

Hoewel de kassa nog behoorlijk rinkelt, rinkelt er in de agribusiness ook al enige tijd een alarmbel. De bedreigingen voor de sector zijn evident. De Pieken van de agribusiness naar markten en producten met hogere toegevoegde waarde is voor de sector van levensbelang. De noordelijke bedrijven hebben dit begrepen. Er zijn verspreid over Noord-Nederland meer dan 50 bedrijven actief met bioprocessing gericht op voedsel en veevoer. In deze, veelal grotere, bedrijven staat de toepassing van die kennis voorop, met name van kennis gericht op het verhogen van de kwaliteit en gezondheid van voedingsmiddelen.

De marktkant op het snijvlak van traditionele agribusiness en groene life sciences is echter nog onderontwikkeld. Er zijn bijvoorbeeld nog geen duidelijke marktvensters binnen het cluster gekozen. Wel is te zien dat ook de grote agri-foodbedrijven steeds meer opschuiven richting life sciences. Delen van de 'groene' life sciences (met name op het snijvlak agribusiness en food) vormen een interessant cluster met groeiperspectief.

Ambitie

Doelstelling van het beleid is de nummer 1 regio te zijn op het terrein van de groene life sciences, het snijvlak tussen life sciences en de agribusiness. Daarnaast moeten de agrifoodbedrijven inzetten op de biobased economy. Door nieuwe toepassingen van grondstoffen aan de (energie-intensieve) chemische en procesindustrie dragen de agri-foodbedrijven bij aan de vergroening van de industrie en de ontplooiing en verbreding van de biobased economy.

Om basis te blijven behouden voor de economisch belangrijke agrisector is het tenslotte van belang om binnen de hele agriketen te werken aan innovatieve productiemethoden, nieuwe producten en nieuwe merken. Kennis moet snel gevaloriseerd worden.

Voor de Pieken van de agrifoodbedrijven wordt ingezet op verbetering van de kostenefficiëntie om een positie op bestaande markten te behouden, en vergroting van innovatiemogelijkheden door een betere benutting en nieuwe marktgerichte toepassingen van de huidige grondstoffen.

Centrale opgaven

Ten aanzien van agribusiness ligt de eerste centrale opgave in het identificeren en definiëren van kansrijke marktvensters op het snijvlak met life sciences, maar ook met energie en chemie.

Een aardappel wordt dan niet meer gezien als aardappel, maar als biomassa. Daarbij gaat het zowel om de 'hoofdgrondstof' als om het rest- en afvalgedeelte van de plant. Door sterkere en

nieuwe verbindingen te leggen tussen de agribusiness-sectoren, kennisinstellingen en de ontwikkeling van technologie (kennisplatform biomassa) kunnen grote innovatieve stappen worden gemaakt bij de scheiding en toepassing van biomassa. Het vergt de ontwikkeling en opschaling van veel nieuwe processen en technieken. Dit biedt in principe ook weer kansen voor tal van spin-off-bedrijven die zich toe kunnen leggen op de toelevering van technieken en materialen ten behoeve van deze processen. Afstemming van de noordelijke ambities op het terrein van de agribusiness/groene life sciences met de landelijke en regionale roadmaps is hierbij essentieel. Ten tweede moet worden gewerkt aan een groter organiserend vermogen om betere kennisuitwisseling mogelijk te maken tussen bedrijven onderling en met kennisinstellingen. Een derde opgave ligt in het versnellen van de vermarkting en het op orde brengen van de randvoorwaarden (scholing) ten behoeve van de bredere Pieken. Deze Pieken krijgt verder, zoals aangegeven, vorm door in de sector breed in te zetten op procesinnovaties gericht op verbeterde kostenefficiëntie.

E. Life sciences: naar een stevige focus en positionering

Beeld

Een sector met potentie

Life sciences is een dynamisch wetenschaps- en technologiegebied dat vormen van biologisch leven analyseert en gebruikt voor de ontwikkeling van betere producten en productieprocessen in veel toepassingsgebieden. De toepassingsmogelijkheden worden globaal onderscheiden in landbouw en verwerking van agrarische producten (groene life sciences, zie agribusiness), industriële toepassingen (witte life sciences) en gezondheid (rode life sciences).

Groningen bekleedt samen met Amsterdam de tweede positie (na Leiden) in de life sciences sector voor wat betreft aantal bedrijven, kenniswerkers en omzet van zogenaamde dedicated life sciences (dit zijn kennisintensieve, gespecialiseerde bedrijven die actief zijn in R&D en die zowel aanwenden voor eigen gebruik als kennis verkopen ten behoeve van processen, producten en/of diensten aan externe opdrachtgevers). In totaal waren er eind 2004 ongeveer 30 van zulke dedicated life sciences bedrijven. Ze bieden hoogwaardige werkgelegenheid aan 500 mensen. Het gaat om 15-20% van de totale werkgelegenheid in de dedicated life sciencesbedrijven in Nederland. De grotere dedicated life sciences bedrijven in en rond Groningen hebben een sterke internationale oriëntatie. De kleinere bedrijven hebben ook een internationale oriëntatie, maar zijn daarnaast op overig Nederland en de eigen regio gericht.

De dedicated life sciences bedrijven zijn veelal spin-offs van de kennisinstellingen in Noord-Nederland en onderhouden daar in bijna alle gevallen nauwe relaties mee. Naast de dedicated life sciencesbedrijven, zijn er meer dan 50 diversified (bedrijven met deels eigen R&D die kennis in bestaande producten en processen zijn gaan integreren) en volgende bedrijven (geen eigen R&D) actief met life sciences. In de diversified en volgende bedrijven, die veelal veel groter zijn dan de dedicated bedrijven, staat de toepassing van die kennis voorop. Ze zijn gericht op het verhogen van de kwaliteit en gezondheid van voedingsmiddelen en geneesmiddelen, het verbeteren van de milieukwaliteit, en in zijn algemeenheid de verbetering van de procesgang in de bedrijven met behulp van life sciences kennis.

Gezamenlijk hebben de dedicated bedrijven en de diversified bedrijven een massa van rond de 12.000 werkzame personen.

Kennisbasis sterk, maar focus nodig...

De life sciences sector (dedicated life sciences bedrijven en kennisinstellingen) is sterk technologisch gericht en maakt in hoge mate gebruik van de ontwikkelingen die plaatsvinden in de kennisgebieden biotechnologie, farmacie, medische wetenschappen, chemie,

levensmiddelentechnologie, materiaalkunde, informatica, nanotechnologie, scheidingstechnologie en milieukunde.

Noord-Nederland heeft een aanzienlijke kennisbasis op het life sciencesterrein. De grote noordelijke kennisinstellingen zoals de Rijksuniversiteit Groningen (RUG), Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG), de Hanzehogeschool met het Instituut voor Life Sciences en de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden hebben life sciences als speerpunt. Er zijn opleidingen voor biologisch-medisch laboratoriumonderzoek binnen de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden en de Hogeschool Drenthe in Emmen. Het Leeuwarder Van Hall Instituut besteedt veel aandacht aan voedingsmiddelen en biotechnologie. Alle noordelijke provincies bieden MBO-opleidingen aan op terreinen als laboratorium-, voedingsmiddelen- en procestechologie, waardoor ook op de uitvoerende niveaus een ruim arbeidsaanbod bestaat.

In Noord-Nederland en speciaal bij het UMCG/de Rijksuniversiteit Groningen (RUG), zijn alle relevante technologiegebieden binnen de life sciences te vinden. Met deze diversiteit onderscheidt Noord-Nederland zich van de andere life sciences clusters in Nederland.

Om deze diversiteit te kunnen benutten, massa te kunnen verwerven en een duidelijke positionering van Noord-Nederland te bereiken, is echter wel focus nodig. Nu is binnen Noord-Nederland het grootste deel van de dedicated life sciences bedrijven en de kennisinstellingen (met name het UMCG) actief op het gebied van rode life sciences. De Randstad (met Leiden en Amsterdam) heeft echter een sterkere kennisbasis, terwijl ook Maastricht in opkomst is. Wel ontstaat binnen de rode life sciences in Noord-Nederland een duidelijke kennispositie op het terrein van veroudering.

Witte life sciences (biochemie, instrumenten en uitrusting, technologie algemeen) zijn relatief sterk vertegenwoordigd in Noord-Nederland, maar ook hier is focus nodig om hieraan een kansrijke uitbouw te geven.

Het is dus zaak vanuit de onderscheidende, brede, kennisbasis te komen tot een duidelijke positionering.

Die positionering kan worden gevonden door vanuit de combinatie van de verschillende kennisgebieden op zoek te gaan naar nieuwe productmarktcombinaties op de snijvlakgebieden tussen de regionaal sterke clusters en op het gebied van veroudering. Dit biedt de potentie om vanuit de brede kennisbasis vraaggestuurd te werken en de stap naar de markt te maken. De vraag van veeleisende, want zelf ook sterk in ontwikkeling zijnde kansrijke clusters, dwingt op zijn beurt het wetenschapsgebied tot blijvende proces- en productinnovaties. Een dergelijke insteek biedt daarom enerzijds steun aan de bredere Piekenopgave (via het combineren van de kennisbases en de versterking van snijvlakken tussen clusters) en geeft anderzijds voldoende richting om gedurende de Piekenperiode aan een onderscheidende positie te werken.

...en aandacht voor kunde en kassa

De gewenste integratie van kennisgebieden komt zowel binnen de kennisinstellingen als binnen en tussen de dedicated life sciences bedrijven wel voor, maar tot nu toe in onvoldoende mate. De clusterstructuur van de life sciences is nog dun. Het organiserend vermogen beperkt zich op dit moment tot Biomedcity (een overlegstructuur tussen bedrijven en kennisinstellingen) en bijeenkomsten die voortkomen uit het project voor netwerkvorming en kennisoverdracht 'Katalysatorplus'. De bestaande organisaties missen nog slagkracht als clusterorganisatie en moet verder versterkt worden zodat een hechte clusterorganisatie van overheden, opleidingsinstututen, onderzoeksinstituten en vooral bedrijven ontstaat. Het voortouw ligt daarbij bij de bedrijven. Ook de markt is nog relatief onderontwikkeld. De omzet van witte, groene en rode life sciences mag relatief groot zijn – zo'n 23% van het Nederlands totaal –, toch is Noord-Nederland mondiaal een zeer kleine speler. Er zijn nog geen duidelijke marktvensters gekozen. Alhoewel het imago van Groningen sterk is – vooral ten aanzien van biotechnologie – en Groningen meeloopt in de subtop

op het gebied van rode en witte life sciences, is het aantal spin-offs de laatste jaren afgenomen. Dit aantal is gaan achterlopen bij Wageningen, Utrecht en Rotterdam.

Ambitie

De ambitie van het cluster van Noord-Nederland is een gemiddelde groei van 10% per te realiseren bij alle spelers in het cluster. Een groei van gemiddeld 10% per jaar resulteert in 2010 in een cluster van rond de 50 dedicated life sciences bedrijven, zorgend voor zo'n 850 hoogwaardige arbeidsplaatsen bij dedicated life sciences bedrijven en 2.200 kenniswerkers in diverse instituten die bezig zijn met vele nieuwe producten. Het cluster kan binnen 5 jaar een zodanige dichtheid verkrijgen dat gesproken kan worden van een piek van nationaal belang.

Centrale opgaven

Voorwaarde voor succesvolle uitbouw en Pieken van de life sciences sector is allereerst het versterken van het organiserend vermogen en het vandaar uit combineren van de verschillende kennisgebieden binnen de life sciences (dedicated bedrijven en instellingen). Dit biedt kansen om nieuwe product/marktcombinaties te ontwikkelen.

Ten tweede dient vanuit deze combinatie op zijn beurt gefocust te worden op kansrijke marktvensters. Deze liggen enerzijds in het vraaggestuurd ontwikkelen van producten voor en op de snijvlakken tussen de clusters die in Noord-Nederland kansrijk zijn. Het gaat dan om de verbinding met het agro-industriële complex (groene life sciences, zie ook onder agribusiness), het energiecluster (biomassa), watertechnologie (via microbiologie), sensortechnologie (via medische technologie) en chemie- en procesindustrie (via witte life sciences).

Anderzijds dient met de combinatie ingezet te worden op het ontwikkelen van innovatieve producten die aansluiten bij de kennisbasis op het gebied van vergrijzing. Een aantal initiatieven op dit terrein is inmiddels in gang gezet: Life-lines en Eriba (in opzet) bij de kennisinstituten, terwijl ook de dedicated bedrijven – vooral rood en groen – zoals Syncom, IQ-corporation en DSM Biologics, producten ontwikkelen die inspelen op het thema veroudering. De markten bevinden zich ondermeer in de farmaceutische industrie, de voedingsmiddelenindustrie (supplementen) en de zorgsector.

Tenslotte dient te worden ingezet op regionale verankering en vermarkting via het genereren van spin-offs en uitbouw van het cluster.

Bijlage 3 Rankingscriteria

Score voor ranking projecten Tender Pieken 2011			Maximale Score
Naam project:			
Naam penvoerder:			
Dossiernummer:			
Programmalijn waarop het project betrekking heeft:			
1 Financieel			
1a	Percentage gevraagde bijdrage ten opzichte van de totale subsidiabele kosten ...>= 25%: 0 punten ...< 25%: 2 punten	score 1a	2
1b	Percentage totale bijdrage van partijen, niet zijnde gemeente, provincie, Rijk en/of EU, ten opzichte van de totale subsidiabele kosten ...<30%: 0 punten ...30 tot 40%: 0,5 punt ...40 tot 50%: 1 punt ...50 tot 60%: 1,5 punt ...>= 60%: 2 punten	score 1b	2
1c	Percentage totale bijdrage van bedrijven ten opzichte van de totale subsidiabele kosten ... 0 tot 10%: 0 punten ...10 tot 20%: 1 punt ...20 tot 30%: 2 punten ...30 tot 40%: 3 punten ...40% of meer: 4 punten	score 1c	4
1d	Percentuele bijdrage door Noordelijke gemeenten en provincies (samen) in de totale subsidiabele kosten ...0 tot 10%: 0 punten ...10% of meer: 2 punten	score 1c	2
Totaal Financieel			10
2 Innovatie			
2a	Mate waarin er sprake is van proces/product vernieuwing met toegevoegde waarde voor de Noord-Nederlandse economie Hierbij wordt gekeken naar de kwaliteit van de onderbouwing in de aanvraag ...0 = zeer matig ...1 = matig ...2 = redelijk ...3 = behoorlijk ...4 = goed ...5 = zeer goed	score 2a	5

	Toelichting:		
2b	In hoeverre is er sprake van valorisatie?	score 2b	3
	Valorisatie: het tot maatschappelijke waarde brengen van wetenschappelijke en technologische kennis uit het publieke domein. ...0 = niet ...1 = matig ...2 = redelijk ...3 = goed Toelichting:		
2c	Is het project nieuw voor Noord-Nederland?	score 2c	2
	ja = 2 punten nee = 0 punten Toelichting:		
Totaal Innovatie			10
3 Samenwerking en clustering			
3a	Mate van samenwerking (aantal deelnemers)	score 3a	3
	1 deelnemer: 0 punten 2 of 3 deelnemers: 1 punt 4 of 5 deelnemers: 2 punten 6 of meer deelnemers: 3 punten Toelichting:		
3b	Kwalitatieve bijdrage	score 3b	4
	Speelt een kennisinstelling een wezenlijke rol bij dit project? Dit komt o.a. tot uiting in de mate waarin wordt deelgenomen in de projectactiviteiten. ja = 4 punten nee = 0 punten Toelichting:		
3c	Heeft het project inhoudelijke raakvlakken met nationale topsectoren of regionale speerpunten uit Koers Noord en levert het daarmee een bijdrage aan de versterking hiervan?	score 3c	3
	ja = 3 punten nee = 0 punten Toelichting:		
Totaal Samenwerking en clustering			10
Totaal			30

Bijlage 4 Programma- en actielijnen Toerisme

Programmalijn 1 Versterking van regionale clustervorming en profilering

Inzet is het versterken van het organiserend vermogen van de toerismesector op bovenlokaal en subregionaal niveau en het beter vermarkten en profileren van de Noord-Nederlandse regio of delen daarvan bij de (buitenlandse) toerist.

Actielijn 1a

Projecten gericht op het versterken van het organiserend vermogen van ondernemers in de sector toerisme en recreatie. Hieronder kan ook worden verstaan het creëren van kwaliteitskringen.

Actielijn 1b

Projecten gericht op het initiëren, ontwikkelen en internationaal positioneren van toeristische formules, die in Noord-Nederland aanwezige kwaliteiten en attracties met elkaar verbinden in voor Noord-Nederlandse provincies nieuwe product-marktcombinaties.

Programmalijn 2 Versterken van valorisatie van kennis tbv toerisme

Inzet is het verder versterken van de kennis over het toerisme met een zwaar accent op het toepassen van deze kennis door de ondernemers.

Actielijn 2a

Projecten gericht op het genereren van vernieuwende toeristische kennis die direct en generiek toepasbaar is voor en door de ondernemer en die bijdraagt aan de structurele versterking van de sector in Noord-Nederland.

Actielijn 2b

Projecten gericht op het ontwikkelen van nieuwe ICT en multimediale toepassingen om de toerist en recreant in Noord-Nederland optimaal te bedienen.

Programmalijn 3 Ontwikkeling van grootschalige attracties en evenementen

Inzet is het versterken van de positie van de toerisme en recreatiesector in Noord-Nederland door toevoeging van nieuwe en door vernieuwing van bestaande topattracties en evenementen/congressen.

Actielijn 3a

Projecten gericht op het in Noord-Nederland ontwikkelen van topattracties met een internationaal karakter en het verder ontwikkelen van bestaande topattracties

Actielijn 3b

Projecten gericht op het ontwikkelen van voor Noord-Nederland nieuwe evenementen en congressen.

Programmalijn 4 Versterken van het aanbod van kenniswerkers in de toerismesector

Inzet is om via ontwikkeling van specifieke opleidingen en hoogwaardige onderwijsfaciliteiten voldoende kenniswerkers aan te trekken en te kunnen opleiden om aan de vraag naar gekwalificeerd personeel in de toerismesector te kunnen voldoen.

Actielijn 4a

Projecten gericht op het opzetten of het introduceren van opleidingen en hoogwaardige opleidingsfaciliteiten in Noord-Nederland voor ondernemers in de sector toerisme en recreatie.

Bijlage 5 situatieschets en knelpuntanalyse Noord-Nederland en de uitwerking daarvan in ten aanzien van transitie in regionale speerpuntsector Toerisme

Situatieschets en knelpuntenanalyse

De keuzes in het programma worden gemaakt tegen de achtergrond van een aantal sterkten en zwakten van de noordelijke economie. Het formuleren van deze sterkten en zwakten is behulpzaam om enerzijds de kansen van nationaal belang te kunnen definiëren, en anderzijds om gericht de knelpunten te kunnen oplossen.

Sterkten: goed leef- en vestigingsklimaat en kansrijke, goed verankerde clusters

Noord-Nederland bestaat uit de provincies Fryslân, Groningen en Drenthe. Met ruim 1,7 miljoen inwoners (11% van Nederland) op ruim een kwart van het Nederlandse grondgebied is Noord-Nederland een relatief dunbevolkte regio. Hierdoor kan de regio de ruimtevragende functies zoals werken, wonen, natuur en recreatie goed inpassen. De congestie is beperkt, de kwaliteit van de woon- en leefomgeving is hoog en er is voldoende aanbod van bedrijfsruimte tegen concurrerende prijzen. Arbeid is in Noord-Nederland tegen redelijke lonen beschikbaar.

Met de Rijksuniversiteit Groningen heeft Noord-Nederland een belangrijk centrum voor kennisontwikkeling, terwijl in de clusters water en sensortechnologie belangrijke sectorspecifieke kenniscentra bestaan in de vorm van de TTI-Wetusus, respectievelijk ASTRON/LOFAR. Deze sectoren hebben goede perspectieven op internationale groeimarkten.

De aantrekkelijke omgeving draagt bij aan een sterke regionale positie in het toerisme en de historisch gegroeide sectoren landbouw en energie hebben een goede verankering in de regio. Noord-Nederland kent geen echt dominante sectoren. De kracht moet vooral komen uit de breedte van en de snijvlakken tussen sectoren. De uitgangspositie hiervoor is gunstig; er vinden nu reeds veel ontwikkelingen plaats op het snijvlak tussen disciplines en er is veel potentie voor synergie tussen de clusters. Het midden- en kleinbedrijf is sterk vertegenwoordigd in Noord-Nederland met een werkgelegenheidsaandeel van 75%, en zal een rol moeten spelen bij het valoriseren van kennis.

Met 650.000 banen heeft Noord-Nederland een aandeel van 9% in de nationale werkgelegenheid. Daarnaast is de arbeidsproductiviteit de afgelopen jaren gegroeid.

Zwakten: economische ijheid, onvoldoende 'kassa', onvoldoende innovatief MKB en mismatch op de arbeidsmarkt

In de geschetste structuur schuilen echter voor een deel ook de zwakten van Noord-Nederland. De geografische spreiding in het Noorden geeft een historische verklaring voor ijle verbindingen tussen kennisinstellingen en bedrijven onderling.

Zo is er in de kansrijke sectoren nog behoefte aan verdere uitbouw van het organiserend vermogen. Ook wordt nog onvoldoende gewerkt aan het identificeren van kansrijke marktvensters, terwijl op de snijvlakken tussen sectoren nog onvoldoende gemeenschappelijke agenda's en markten zijn gedefinieerd.

Alhoewel de primaire landbouw met de daaraan gerelateerde voedings- en genotmiddelenindustrie een sterke massa heeft in Noord-Nederland, drijft deze sector voor een deel op lage kosten en staat hij onder druk van veranderend gemeenschappelijk landbouwbeleid en WTO-afspraken⁴. Ook sectoren als de traditioneel relatief sterk aanwezige metaalsector drijven sterk op lage kosten. Veel van de producten uit deze sectoren zijn aan het eind van hun levenscyclus. Innovatie krijgt vooral gestalte in procesinnovaties en minder in vernieuwende productinnovaties.

⁴ Dit geldt minder voor regionaal gebonden activiteiten als veilingen. Indien echter de afzet van agrarische producten wordt bedreigd door concurrentie uit lage lonen landen, dan komen ook deze activiteiten onder druk.

De publieke sector, die een sterke groei heeft gekend in met name de gezondheids- en welzijnzorg en in onderwijs en openbaar bestuur, draagt nauwelijks bij aan de regionale concurrentiekracht. Het toerisme ondervindt concurrentie van goedkoop te bereiken buitenlandse bestemmingen.

Er zal dus gefocust moeten worden op innovatieve concepten en innovatieve productmarkt-combinaties om duurzaam groeiperspectief en comparatief voordeel te behouden. Daarbij ligt een versnelde omschakeling van de klassieke 'productieregio' die Noord-Nederland nog steeds in overwegende mate is, naar een meer kennisintensieve, zogenaamde clusterregio het meest voor de hand⁵. In het toerisme en in de landbouw, die verbindingen kan leggen met innovatieve voedseltechnologie en met energie (biobrandstoffen) is daar ook potentieel voor.

In de sectoren water, energie en sensorsysteemtechnologie mag nog verder gewerkt worden aan versterking van het organiserend vermogen en het ontwikkelen van spin offs en gemeenschappelijke agenda's. In de life sciences, waar Noord-Nederland een sterke kennispositie heeft, moet gewerkt worden aan heldere marktvensters en een duidelijke focus en positionering van de regio. Het doel moet zijn dat de aanwezige kennis ook naar de markt wordt gebracht en wordt omgezet in kassa.

Alhoewel het MKB een rol zou moeten spelen bij de vermarkting van kennis, blijven de innovatie en het ondernemerschap die cruciaal zijn voor toepassing en diffusie van kennis, sterk achter (zie box). Mede daardoor blijft ook de export achter: het aandeel van de export in de totale omzet van het bedrijfsleven ligt zo'n 7% lager dan het landelijke cijfer. De sectorstructuur biedt hiervoor onvoldoende verklaring. Tenslotte zijn er onvoldoende werknemers die de nieuwe kennis kunnen toepassen en absorberen. Er is een relatief laag aanbod van hoger opgeleiden – terwijl een beperkte werkgelegenheid in innovatieve beroepen op zijn beurt het gevaar oproept dat hoger opgeleiden wegtrekken – , de onderwijsgraad van jongeren in sommige gedeelten van Noord-Nederland blijft achter en de pool van werklozen is vooral middelbaar geschoold.

Het zijn deze meer randvoorwaardelijke knelpunten voor een omslag naar een innovatieve economie en de gesignaleerde transitieopgaven, die het driesporenbeleid waar dit programma op inzet, rechtvaardigen.

Innovatie en kenniseconomie in Noord-Nederland

Het gemiddeld opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking in Noord-Nederland is lager dan in de rest van Nederland.

Het aandeel industriële hightech- en mediumtech werkgelegenheid in de totale werkgelegenheid in Noord-Nederland is gemiddeld tot laag (platteland) en slechts in een enkele gemeente hoog tot zeer hoog.

Het aandeel R&D-werkgelegenheid in de totale werkgelegenheid is in vrijwel heel Noord-Nederland laag tot zeer laag en slechts in een enkele gemeente hoog tot zeer hoog.

De innovatieve inspanningen (voor zover traceerbaar via R&D-uitgaven, octrooien) zijn in Noord-Nederland beduidend lager dan het landelijk gemiddelde⁶.

⁵ Een clusterregio is een regio met een hoge economische groei, een gespecialiseerde economische structuur en een concentratie van soortgelijke economische activiteiten, die daardoor van agglomeratievoordelen kunnen profiteren. Innovativiteit, ondernemerschap en de kwaliteit van arbeidskrachten zijn belangrijke factoren voor het investeringsklimaat in dit type regio.

⁶ Overigens laat dit zich voor een aanzienlijk deel verklaren door de bedrijfstypen. R&D-inspanningen worden vaak toegeschreven aan een hoofdvestiging, terwijl in Noord-Nederland vooral nevenvestigingen zijn gehuisvest.

Transitie in regionale speerpuntsector Toerisme

Toerisme: naar meer innovatie en meer buitenlandse toeristen

Beeld

Van massa...

Het toerisme is met ruim 11% van de Nederlandse toeristische bedrijfsvestigingen en 21 miljoen overnachtingen (circa 20% van NL) een belangrijke sector in Noord-Nederland. Daarnaast vindt ca. 10% van de nationale toeristische bestedingen (€ 1,8 miljard) haar neerslag in Noord-Nederland en is de sector goed voor meer dan 10% van de noordelijke werkgelegenheid (70.000 banen). Circa 9% van de overnachtingen in Noord-Nederland overnachtingen is afkomstig van buitenlandse toeristen (waaronder veel Duitsers). De fysieke infrastructuur (vaarwegen, aquaducten, fietspaden, ruiterspaden e.d.) is de afgelopen jaren sterk verbeterd.

Het toerisme in Noord-Nederland kent nationaal gezien een aantal unieke sterkten:

- Het Waddengebied met de Waddeneilanden: een getijdengebied van internationale allure met belangrijke natuurlijke habitats en open landschappen;
- De (grenzeloze) vaarmogelijkheden (Waddenzee, IJsselmeer, Friese meren en de (grensoverschrijdende) toervaart);

Het erfgoed in de vorm van historische steden en dorpen (met passend kunst en cultuurklimaat) in combinatie met landschappen en natuurgebieden;

Grootschalige attracties en evenementen die uniek zijn voor (Noord-)Nederland (denk aan TT-Assen, Noorderdierenpark, Oerol, Noorderslag en Delfsail).

Noord-Nederland herbergt een groot aantal bedrijven gericht op (inter-)nationaal toerisme. Het gaat hierbij meestal om kleinere bedrijven, met een eigenaar/bedrijfsvoerder in één persoon zonder staf.

... via versterkte kennisbasis

Door de aard van de bedrijven opereren veel bedrijven nog te weinig in ketens, te weinig strategisch en soms ook te behoudend. Er is momenteel nog te weinig collectieve uitwisseling van informatie tussen de bedrijven onderling. De kennisontwikkeling die er is, is geconcentreerd bij de Christelijke Hogeschool Noord-Nederland en het Cartesius Instituut, maar blijft achter ten opzichte van de kennisontwikkeling in andere pieken en sectoren. De technologische innovatie in het toerisme is beperkt maar wel aanwezig in een aan toerisme gerelateerde sector als de jachtbouw.

... naar duurzaam gevulde kassa

De toeristische markt is hoofdzakelijk nationaal georiënteerd met daarnaast een focus op Duitsers. Het imago van Noord-Nederland op toeristisch vlak is uitstekend en kent een duidelijk profiel rondom natuur, cultuur en ruimte. De concurrentie op de toeristische markt is groot, ook internationaal gezien (goedkope zonbestemmingen in Zuid-Europa). Het gaat er nu om in te zetten op internationalisering en innovatie in relatie tot de vier genoemde thema's.

Ambitie

Door in te zetten op vier thema's rond internationalisering wil Noord-Nederland verder uitgroeien tot één van de toeristische topgebieden in Nederland (in *De Koers Verlegd* wordt ingezet op een plaats in de top 3 van toeristische bestemmingen in 2013) en Noordwest-Europa. Het aantal (buitenlandse) overnachtingen zal jaarlijks met 2% moeten groeien.

Om toeristen naar Noord-Nederland te trekken is het noodzakelijk de regio als een sterk 'merk' in de markt te zetten. Het beleid is erop gericht dat het aantal (technologische) en kennisgedreven innovaties zal toenemen.

Centrale opgaven

Het is zaak de unieke 'merken' Wadden, vaarvoorzieningen en cultuurhistorisch erfgoed nog meer uit te buiten en internationaal te positioneren. Voor de thema's moet er een directe koppeling zijn met de ruimtelijke kernkwaliteiten van Noord-Nederland en wordt vooral ingezet op het gebruik van ICT/multimedia en het binnenhalen van de buitenlandse toerist.

Daarbij moet meer dan voorheen gewerkt worden vanuit verbindende formules met als doel het verlengen van de verblijfsperiode en het verhogen van de bestedingen. Rode draad bij deze verbindende formules is de inzet van nieuwe technologieën en productinnovaties. Probeer de (buitenlandse) toeristen te verleiden met nieuwe media en nieuwe vormen van marketing.

Daarnaast kan Noord-Nederland zich toelagen op marktontwikkeling voor (nieuwe) doelgroepen (meer sportieve welgestelde ouderen, maar ook sportieve jongeren).

CONCEPT

Bijlage 6 Rankingscriteria

Score voor ranking projecten Tender Toerisme 2011			Maximale Score
Naam project:			
Naam penvoerder:			
Dossiernummer:			
Programmaliijn waarop het project betrekking heeft:			
1 Financieel			
1a	Percentage gevraagde bijdrage ten opzichte van de totale subsidiabele kosten ...>= 25%: 0 punten ...< 25%: 2 punten	score 1a	2
1b	Percentage totale bijdrage van partijen, niet zijnde gemeente, provincie, Rijk en/of EU, ten opzichte van de totale subsidiabele kosten ...<15%: 0 punten ...15 tot 25%: 0,5 punt ...25 tot 35%: 1 punt ...35 tot 45%: 1,5 punt ...>= 45%: 2 punten	score 1b	2
1c	Percentage totale bijdrage van bedrijven ten opzichte van de totale subsidiabele kosten ... 0 tot 5%: 0 punten ... 5 tot 10%: 0,5 punt ...10 tot 15%: 1 punt ...15 tot 20%: 1,5 punt ...20 tot 25%: 2 punten ...25 tot 30%: 2,5 punt ...30 tot 35%: 3 punten ...35 tot 40%: 3,5 punt ...40 tot 45%: 4 punten ...45 tot 50%: 4,5 punt ...50% of meer: 5 punten	score 1c	5
1d	Percentuele bijdrage door noordelijke gemeenten en provincies (samen) in de totale subsidiabele kosten ...0 tot 10%: 0 punten ...10% of meer: 1 punt	score 1c	1
Totaal Financieel			10
2 Innovatie			
2a	Mate waarin er sprake is van proces/product vernieuwing met toegevoegde waarde voor de Noord-Nederlandse economie Hierbij wordt gekeken naar de kwaliteit van de onderbouwing in de aanvraag ...0 = zeer matig ...1 = matig	score 2a	4

	<p>...2 = gemiddeld ...3 = behoorlijk ...4 = goed Toelichting:</p>		
2b	<p>Mate waarin het project gericht is op het aantrekken van buitenlandse toeristen</p> <p>Internationalisering is een duidelijke ambitie in het Koers Noord programma ...0 = niet ...2 = redelijk ...4 = goed Toelichting:</p>	score 2b	4
2c	<p>Is het project nieuw voor Noord-Nederland?</p> <p>ja = 2 punten nee = 0 punten Toelichting:</p>	score 2c	2
Totaal Innovatie			10
3 Samenwerking en clustering			
3a	<p>Mate van samenwerking (aantal deelnemers)</p> <p>1 deelnemer: 0 punten 2 of 3 deelnemers: 1 punt 4 of 5 deelnemers: 2 punten 6 of meer deelnemers: 3 punten Toelichting:</p>	score 3a	3
3b	<p>Kwalitatieve bijdrage</p> <p>Speelt een kennisinstelling een wezenlijke rol bij dit project? Dit komt o.a. tot uiting in de mate waarin wordt deelgenomen in de projectactiviteiten. ja = 4 punten nee = 0 punten Toelichting:</p>	score 3b	4
3c	<p>Heeft het project inhoudelijke raakvlakken met nationale topsectoren of regionale speerpunten uit Koers Noord en levert het daarmee een bijdrage aan de versterking hiervan?</p> <p>ja = 3 punten nee = 0 punten Toelichting:</p>	score 3c	3
Totaal Samenwerking en clustering			10
Totaal			30

Bijlage 7 Indicatoren

Van de volgende indicatoren vindt per project monitoring plaats, conform de volgende indicatoren:

Indicator
R&D projecten (0 of 1)
Uitgelokte private vervolginvesteringen (in euro's conform EIM rekentool)
R&D investeringen (in euro's)
Aantal ondersteunde startende bedrijven en kleine bedrijven (< 5 jaar)
Aantal ondersteunde MKB-bedrijven
Aantal samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en kennis-/research-instellingen
Aantal bruto gecreëerde arbeidsplaatsen (in FTE conform EIM rekentool)
Aantal projecten gericht op verbetering van natuur, landschap of cultureel erfgoed
Aantal projecten gericht op verbetering bereikbaarheid
Aantal projecten gericht op milieu
Aantal projecten gericht op ondernemerschap, stads-/wijkeconomie
Aantal projecten gericht op participatie, leefbaarheid of sociale activering
Aantal gerenoveerde of nieuwe stedelijke voorzieningen
Aantal hectare nieuwe bedrijfslocatie
Aantal hectare bedrijfslocatie gemoderniseerd